

Bakalářská práce

Přírodní materiály ve výtvarných činnostech v mateřské škole

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor:

Učitelství pro mateřské školy

Autor práce:

Veronika Tošnarová

Vedoucí práce:

PhDr. Hana Valešová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Přírodní materiály ve výtvarných činnostech v mateřské škole

<i>Jméno a příjmení:</i>	Veronika Tošnarová
<i>Osobní číslo:</i>	P19001005
<i>Studijní program:</i>	B7507 Specializace v pedagogice
<i>Studijní obor:</i>	Učitelství pro mateřské školy
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra primárního vzdělávání
<i>Akademický rok:</i>	2020/2021

Zásady pro vypracování:

Cíl: Vytvořit soubor jednoduchých výtvarných aktivit založených na využití přírodního materiálu a podporujících ekologické a environmentální vzdělávání. Jednotlivé aktivity zpracovat do podoby edukačních listů, ověřit je v praxi MŠ a zhodnotit jejich účinnost. Výstupem bude graficky jednotný soubor výtvarných úkolů vhodný pro předškolní zařízení.

Požadavky: Orientace v odborné pedagogické i oborové literatuře, znalost terminologie, grafické a metodické zpracování úkolů a aktivit.

Metody: Analýza odborné literatury, rešerše, soubor navržených aktivit a ověření projektu v praxi MŠ (pozorování, rozhovor), fotodokumentace a zhodnocení.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

Chráska Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2016. ISBN

978-80-262-0872-3

Leblová, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN

978-802-6200-949

Průcha Jan. *Přehled pedagogiky-Úvod do studia oboru*, Praha: Portál, 2015. ISBN

978-80-262-0872-3

Roeselová Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8

Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005.

467 s. ISBN 80-246-0956-8

Vedoucí práce:

PhDr. Hana Valešová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce:

13. dubna 2021

Předpokládaný termín odevzdání: 1. dubna 2022

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 25. listopadu 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala paní PhDr. Haně Valešové, PhD. za vstřícnost, trpělivost, cenné rady a odborné vedení při konzultacích bakalářské práce. Dále děkuji paní ředitelce a paní učitelce z MŠ KNofLík za ochotu a poskytnutí prostoru pro realizaci praktické části. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat rodině, příteli a přátelům, kteří mě po celou dobu studia podporovali a důvěřovali mi.

Anotace

Cílem bakalářské práce je připomenout čtenáři význam využívání přírodních materiálů při výtvarných činnostech v mateřské škole. Práce specifikuje přírodní materiály, se kterými lze v mateřské škole s dětmi pracovat. Jejich prostřednictvím vedeme děti k poznávání zdrojů přirozeného prostředí, ve kterém se vyskytují. Souběžně je podporován i kladný vztah k přírodě a životnímu prostředí.

Praktická část je věnována edukačním listům, které jsou zaměřeny na výtvarné činnosti pro děti ve věku od 3 do 6 let. Činnosti zde zařazené jsou v kontextu školního a třídního vzdělávacího programu konkrétní MŠ, ve které probíhala jejich realizace. Součástí práce je i fotodokumentace jednotlivých výstupů dětí z činností.

Klíčová slova: přírodní materiál, předškolní věk, výtvarné činnosti, environmentální výchova

Abstract

The aim of the bachelor thesis is to remind the reader of the importance of using natural materials in art activities in kindergarten. The thesis specifies the natural materials that can be worked with in kindergarten with children. Through them, we lead children to recognize the resources of the natural environment in which they occur. At the same time, a positive relationship with nature and the environment is encouraged.

The practical part is devoted to educational sheets that focus on art activities for children aged 3 to 6 years. The activities included here are in the context of the curriculum of the particular kindergarten where they were implemented. The work also includes photo documentation of the children's individual outputs from the activities.

Keywords: natural material, preschool age, art activities, environmental education

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	10
SEZNAM OBRÁZKŮ	11
SEZNAM TABULEK.....	12
ÚVOD	13
TEORETICKÁ ČÁST.....	14
1 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	14
1.1 <i>Vzdělávací obsah pro předškolní vzdělávání</i>	<i>14</i>
1.2 <i>Zastoupení výtvarných činností v RVP PV.....</i>	<i>16</i>
1.3 <i>Přírodní materiál v kontextu kompetencí RVP PV.....</i>	<i>17</i>
2 VÝTVARNÉ ČINNOSTI V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU	19
2.1 <i>Výtvarný projev předškoláka z pohledu pedagogů a psychologů.....</i>	<i>19</i>
2.2 <i>Význam výtvarných činností v předškolním vzdělávání</i>	<i>22</i>
2.3 <i>Organizace výtvarných činností v MŠ.....</i>	<i>22</i>
2.4 <i>Přehled vhodných výtvarných technik pro MŠ.....</i>	<i>25</i>
3 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V MŠ	31
3.1 <i>Význam environmentální výchovy v MŠ.....</i>	<i>32</i>
3.2 <i>Rozvoj kladného vztahu k přírodě u dětí v předškolním věku</i>	<i>34</i>
3.3 <i>Rizika realizace environmentální výchovy.....</i>	<i>36</i>
4 PŘÍRODNÍ MATERIÁL VE VÝTVARNÝCH ČINNOSTECH	39
4.1 <i>Seznámení s přírodním materiálem.....</i>	<i>39</i>
4.2 <i>Dělení a využití přírodního materiálu.....</i>	<i>40</i>
4.3 <i>Sběr a uchování přírodního materiálu.....</i>	<i>41</i>
4.4 <i>Bezpečnost a hygiena.....</i>	<i>42</i>
4.5 <i>Přírodní desatero</i>	<i>43</i>
PRAKTICKÁ ČÁST	44
5 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	44
POPIS MATEŘSKÉ ŠKOLY	45
5.1 <i>Popis mateřské školy.....</i>	<i>45</i>
5.2 <i>Popis školní zahrady.....</i>	<i>46</i>
5.3 <i>Charakteristika ŠVP.....</i>	<i>46</i>
5.4 <i>Etické aspekty k realizaci bakalářské práce</i>	<i>47</i>
6 SOUBOR EDUKAČNÍCH LISTŮ	48
6.1 <i>Charakteristika edukačních listů.....</i>	<i>48</i>
6.2 <i>Přehled edukačních listů.....</i>	<i>49</i>
6.2.1 <i>Edukační list 1 – Co skrývá listí</i>	<i>50</i>
6.2.2 <i>Edukační list 2 – Hravé bláto.....</i>	<i>52</i>

6.2.3	Edukační list 3 – Hrajeme si s hlinou.....	54
6.2.4	Edukační list 4 – Život v mraveništi	56
6.2.5	Edukační list 5 – Kouzelný domeček.....	58
6.2.6	Edukační list 6 – Co vypráví příroda	60
6.2.7	Edukační list 7 – Věčný obraz	62
6.2.8	Edukační list 8 – Veselá skořápka	64
6.3	<i>Reflexe a ověření v praxi</i>	66
6.3.1	Reflexe od dětí.....	66
6.3.2	Reflexe od paní učitelky	69
6.3.3	Shrnutí	70
ZÁVĚR		71
SEZNAM LITERATURY		72
INTERNETOVÉ ZDROJE.....		74
SEZNAM PŘÍLOH.....		75

Seznam použitých zkratk

aj.	a jiné
atd.	a tak dále
MŠ	Mateřská škola
např.	například
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
RVP	Rámcový vzdělávací program
ŠVP	Školní vzdělávací program
tzv.	tak zvaně
č.	číslo

Seznam obrázků

Obrázek 1: Co skrývá listí – chlapec 3 roky.....	51
Obrázek 2: Co skrývá listí – chlapec 6 let.....	51
Obrázek 3: Hravé bláto – děti skáčou po papíře.....	53
Obrázek 4: Hravé bláto – blátivý podklad.....	53
Obrázek 5: Hravé bláto – chlapec kreslí tuší do blátivého podkladu.....	53
Obrázek 6: Hrajeme si s hlinou – lepení zaječích nožiček.....	55
Obrázek 7: Hrajeme si s hlinou – tvarování.....	55
Obrázek 8: Život v mraveništi – kresba tuší.....	57
Obrázek 9: Život v mraveništi – hledání přírodního materiálu a mraveniště.....	57
Obrázek 10: Život v mraveništi – tvorba mraveniště.....	57
Obrázek 11: Kouzelný domeček – lepení přírodniny.....	59
Obrázek 12: Kouzelný domeček – nanášení lepidla.....	59
Obrázek 13: Kouzelný domeček – dokončení domečku.....	59
Obrázek 14: Co vypráví příroda – frotáž pařezu.....	61
Obrázek 15: Co vypráví příroda – frotáž kůry.....	61
Obrázek 16: Věčný obraz – kresba kraslice.....	63
Obrázek 17: Věčný obraz – kresba slunce.....	63
Obrázek 18: Veselá skořápka – kuskus.....	65
Obrázek 19: Veselá skořápka – zdobení přírodním materiálem.....	65

Seznam tabulek

Tabulka 1: Dělení přírodního materiálu.....	40
Tabulka 2: Přírodní desatero.....	43
Tabulka 3: Přehled edukačních listů.....	49
Tabulka 4: Hodnocení od dětí.....	68

Úvod

Při výběru námětu bakalářské práce jsem se řídila intuicí a tím, co mi je blízké. Vždy mě zajímala příroda a mám k ní silný vztah, jelikož pocházím z vesnice, která je obklopená lesy a skalami. Toto vědomí bylo hlavní motivací při volbě tématu, které se věnuje přírodnímu materiálu a jeho využití ve výtvarných činnostech, přestože sama velké výtvarné nadání nemám. V dnešní přetechnizované době plné spěchu se člověk přírodě vzdaluje. Přírodní prostředí však nabízí prostor pro navození pocitu klidu a bohaté smyslové vjemy od zpěvu ptáků po barevnou pestrost. Tyto chvíle potřebujeme, abychom zůstali součástí přírody. Vnímám za důležité v dětech probudit lásku k přírodě prostřednictvím jejího poznání. Myslím si, že právě učitelky v mateřských školách mají nejlepší příležitost, jak děti sblížit s přírodou. Díky RVP PV si můžeme vybrat, s čím budeme ve školce pracovat. Zda s umělými a zakoupenými pomůckami, které snadno přitáhnou dětskou pozornost nebo se skutečnými přírodními materiály. Pomůcky, které nasbíráme přímo v přírodě rozvíjejí u dětí kreativitu a dodávají výtvarům originalitu. Během shánění nového přírodního materiálu při vycházkách mají děti možnost vnímat různost odstínů barev rostlin, slyšet zvuky zvířat, cítit vůně, pozorovat život živočichů a hravou formou se seznamovat se zajímavými fakty o přírodě.

Bakalářská práce je rozdělená na dvě části. V teoretické části se zaměřím na interpretaci části Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Budu se zabývat popisem přírodního materiálu a environmentální výchovou v mateřské škole. V praktické části představím mateřskou školu KNoFlík ve které byly realizovány edukační listy. Aktivity jsou doplněny o reflexi od dětí a paní učitelky.

Teoretická část

1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) je kurikulární dokument vydaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Vychází z Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR a ze zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). RVP PV vymezuje hlavní pravidla, požadavky a podmínky pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. RVP PV slouží jako základ pro tvorbu školního vzdělávacího programu (ŠVP), který tvoří pedagogové a od něho se dále vytváří třídní vzdělávací programy (TVP). (MŠMT 2021, s. 5).

Koncepce předškolního vzdělávání je založena tak, aby si děti během svého vzdělávání osvojily základy klíčových kompetencí a získávalo tak předpoklady ke svému vlastnímu celoživotnímu vzdělávání, které mu pomůže k lepšímu uplatnění ve společnosti (MŠMT 2021, s. 6).

1.1 Vzdělávací obsah pro předškolní vzdělávání

Obsah předškolního vzdělávání tvoří hlavní prostředek pro vzdělávání dítěte v MŠ. V RVP PV je vzdělávací obsah vymezen tak, aby sloužil k naplňování vzdělávacích cílů. Je stanoven pro celou věkovou skupinu, děti od 2 do 6 (7) let. Vzdělávací obsah je v RVP PV rozdělen do pěti vzdělávacích oblastí. Na oblast biologickou, psychologickou, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Tyto oblasti jsou pojmenovány:

1) Dítě a jeho tělo (oblast biologická)

Tato oblast se zaměřuje na biologickou stránku dítěte. Ta by měla vést k fyziologickému rozvoji dětského organismu, k rozvoji koordinace tělesných a pohybových funkcí, motorických dovedností, zdatnosti a také k samoobsluze. Je zde kladen důraz na využívání zraku a hmatu při výtvarně technických dovednostech.

Vzdělávací nabídka

Manipulační činnosti a jednoduché úkony s předměty, nástroji, pomůckami a materiálem. Konstruktivní a grafické činnosti. Návuk účelného a bezpečného zacházení s výtvarnými nástroji a také jejich údržba a úklid, aj.

2) Dítě a jeho psychika (oblast psychologická)

Tato část se zabývá oblastí psychologickou. Zaměřuje se na duševní pohodu, psychickou zdatnost, vývoj intelektu, řeči, jazyka, citu, poznávacích procesů a rozvíjí vzdělávací dovednosti.

Oblast je dále rozdělená do třech okruhů:

- Jazyk a řeč.
- Poznávací schopnosti a funkce jazyka, představivost a fantazie, myšlenkové operace.
- Sebepojetí, city a vůle.

Vzdělávací nabídka

Do této oblasti spadají například: rozhovory, rytmické hry, hry na rozvoj fantazie a představivosti, prožitky, přednes básní, říkadel, poslech pohádky, aj.

3) Dítě a ten druhý (oblast interpersonální)

Tato vzdělávací oblast se zabývá podporou kladných vztahů k ostatním dětem a dospělým, zkvalitněním a kultivací komunikace.

Vzdělávací nabídka

Do této oblasti se řadí například: hry s přáteli, námětové hry, společenské hry, naslouchání druhým, dramatické a hudební hry, aj.

4) Dítě a společnost (oblast sociálně-kulturní)

Představuje práci učitele do oblasti sociálně-kulturní s poznáváním života lidí ve společnosti, ve které fungují daná pravidla, hodnoty v kultuře a umění. Učitel má dítěti pomoci orientovat se ve společnosti (najít si své místo, osvojit si sociální a kulturní návyky atd.)

Vzdělávací nabídka

Do této oblasti řadíme například: hry s pravidly, besídky a představení pro rodiče a veřejnost, výlety, skupinové aktivity, aj.

5) Dítě a svět (oblast environmentální)

Poslední z oblastí se zabývá environmentální problematikou, která má vést dítě k základnímu povědomí o světě a jeho fungování, vlivu člověka na životní prostředí. Hledat cesty, jak vytvořit základy pro odpovědný přístup k nejbližšímu okolí a přírodě.

Vzdělávací nabídka

Do této oblasti řadíme například: ekologicky založené hry, pobyt v přírodě, činnosti, které prospívají životnímu prostředí, aj. (MŠMT, 2021, s. 14).

Tyto oblasti se navzájem prolínají a ovlivňují. Důležité je dbát na to, aby se přirozeně propojovali i v praxi, protože pro děti to bude přirozenější a také účinnější. Oblasti jsou zpracovány tak, aby jim učitelé rozuměli a dokázali s obsahem lépe pracovat (Kotátková 2014, s.159).

V RVP PV jsou tyto oblasti dále rozpracovány:

1. Dílčí vzdělávací cíle (záměry) – co chci rozvíjet v dítěti.
2. Vzdělávací nabídka činností – co dítěti mohu nabídnout za činnost.
3. Očekávané výstupy – co by mělo dítě na konci předškolního období zvládnout.

(Kotová, 2021, s. 34).

1.2 Zastoupení výtvarných činností v RVP PV

Výtvarná výchova je zastoupena ve všech vzdělávacích oblastech, které nalezneme v RVP PV.

Jak jsem již zmiňovala v předchozí kapitole, Vzdělávací obsah RVP PV je rozčleněn do pěti oblastí: Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a svět a Dítě a společnost, díky těmto oblastem se zajišťuje všestranný rozvoj dítěte. K dosahování rámcových i vzdělávacích cílů každé z těchto oblastí přispívají výtvarné činnosti, které jsou pro PV naprosto běžné (Hazuková, 2011, s. 124).

1.3 Přírodní materiál v kontextu kompetencí RVP PV

V současném vzdělávání cílovou kategorií tvoří klíčové kompetence. Jedná se o souhrn předpokládaných dovedností, vědomostí, schopností a hodnot, které jsou velmi důležité pro rozvoj a uplatnění jedince ve společnosti v podobě výstupů (MŠMT, 2021, s. 10). Klíčové kompetence jsou vše, co by mělo dítě před začátkem školní docházky znát a ovládat. Během předškolního vzdělávání by se měly děti dostat na pro ně dosažitelnou úroveň vzdělání (Průcha, 2015, s. 222).

Klíčové kompetence dále nebudou přesně sepsané podle RVP PV, ale budou upraveny a zkráceny vlastními slovy. Vybrala jsem, zde pouze ty, které jsou důležité k tématu mé bakalářské práce.

Kompetence k učení

- Dítě dává najevo zájem o učení, zkoumá, pozoruje, objevuje, experimentuje a dokáže se soustředit a dokončit svojí práci (samostatné plnění výtvarného úkolu).
- Uplatní své zkušenosti v praktických situacích (např. správné řešení výtvarných problémů).
- Aktivně se zapojuje do okolního světa (společná příprava na danou výtvarnou činnost).

Kompetence k řešení problémů

- Dítě dokáže řešit problémy podle svých předchozích zkušeností (vztahuje se i na výtvarný problém).
- U řešení praktických a myšlenkových problémů uplatňuje logické postupy.

Kompetence komunikativní

- Dítě ovládá řeč, komunikuje s vrstevníky a dospělými, porozumí otázce a odpovědi.
- Vyjadřuje své myšlenky, pocity a prožitky (dokáže vysvětlit jeho výtvarný příběh).
- Dorozumívá se různými gesty.
- Vnímá, že lidé se mohou dorozumívat i jinými jazyky (vyjádření výtvarných prostředků je také nějaký druh komunikace).

Kompetence sociální a personální

- Dítě dokáže vyjádřit vlastní názor, rozhoduje o svých činnostech a samostatně se rozhoduje (hodnocení svého výsledku u výtvarných aktivit).
- Projevuje citlivost a ohleduplnost k druhým (při hodnocení výtvarných pracích svých přátel).
- Dítě má schopnost spolupráce, respektu, vzájemné pomoci, přijímání a navrhování kompromisů (práce na výtvarných úkolech ve skupině, nebo ve dvojicích).

Kompetence činnostní a občanské

- Dítě se zajímá o druhé, a i o to, co se děje kolem něj. Zná práva svá i ostatních.
- Váží si práce ostatních (hodnocení výtvarného úkolu).
- Uvědomí si svůj vlivu na prostředí, ve kterém žije (využití přírodního námětu a materiálu, ve výtvarných činnostech).
- Dodržuje bezpečnost (bezpečnost při práci s výtvarnými pomůckami).

2 Výtvarné činnosti v předškolním věku

Výtvarné činnosti mají velmi důležité místo mezi výchovnými prostředky, které vytváří osobnost dítěte. Výtvarné činnosti ukazují jeden ze způsobů, jimiž si dítě utváří okolní svět. Jejich prostřednictvím si vysvětluje vztahy mezi lidmi, věcmi a zvířaty. Výtvarný projev není popis jen vnějšího vzhledu, vždy také zahrnuje pocity a vztahy. Lze z něho vyčíst individualitu dítěte, která se promítá ve výtvarném projevu. Toto platí jak o jeho obsahové, tak i o formální stránce. Činnosti se úzce pojí s kognitivními schopnostmi dítěte (Uždil, Šašinková, 1983, s.10).

„Výtvarná aktivita dítěte je něčím zcela přirozeným, podobně jako řeč a projevy dětské hudebnosti“ (Uždil, Šašinková, 1983, s.10). Výtvarná výchova navazuje na prožitkovou oblast dětské psychiky, dále na paměť pro barvy, tvary, ale hlavně na dětskou představivost, kterou výtvarné činnosti rozvíjejí. Primárně nejde o to, aby se přirozená potřeba výtvarného projevu změnila v dovednosti, které by bylo možné procvičovat. Jde spíše o to, aby byla zachována spojitost mezi výtvarným projevem a schopností vzbuzovat představy. Práce tak slouží k poznání okolního světa a oživení vnitřního nitra dítěte. Od učitelky se tedy očekává pochopení, ohleduplnost a znalost psychologické stránky výtvarného projevu dítěte. Obrovský vliv na zdroj výchovy výtvarného citění je umělecké dílo. Mateřské školy utváří první začátky úmyslného, citově podloženého vztahu k umění. Obrázky v knihách, na zdech MŠ či jiná výtvarná díla se postupně stávají potřebou, která určuje dětskou orientaci ve světě (Uždil, Šašinková, 1983, s. 10-11).

„Dobrých výsledků lze dosáhnout jen tvořivou cestou, při níž se koncentruje k výkonu celá osobnost dítěte“ (Uždil, Šašinková, 1983, s. 11). Spojená činnost rozumové úvahy všech smyslových vjemů a pohybů ruky je jakýsi představitel správné lidské práce, který odpovídá požadavkům naší doby. Lepší je pracovat samostatně s kuráží, ale je dobré se spojit s ostatními dětmi, protože to napomáhá lepším kolektivním vztahům ve třídě (Uždil, Šašinková, 1983, s. 11-13).

2.1 Výtvarný projev předškoláka z pohledu pedagogů a psychologů

„Vývoj dětského výtvarného projevu obsahuje tři zřetelně oddělená období – spontánní výtvarné projevování dětského věku, tzv. krizi výtvarného projevu a čas výtvarného dospívání“ (Roeselová, 1997, s. 25).

Dětský výtvarný projev je úzce spjat s celkovým duševním životem dítěte a uplatňuje se při něm především představivost a vnímání. Zásadní roli v kresbě hrají tvar, forma a barva, při čemž barva poukazuje na emoční stránku dítěte. Výsledek v podobě kresby, je projekce prožitků (Uždil, 2002, s. 91).

Dětská kresba či jiná výtvarná práce je pokládána za jeden z prvních spontánních projevů dítěte. Jedná se o formu aktivity, zároveň však vypovídá o vnitřním životě dítěte, jeho pocitech, prožívání, myšlenkách a životní orientaci. Vypovídá o výchově a prostředí, ve kterém jedinec žije. Obecně se udává, že předškolní období trvá od 3 do 6-7 let. Nelze však jednoznačně určit konec této fáze pouze fyzickým věkem, ale především sociální vyzrálostí dítěte před nástupem do školy. Konec tohoto období je velmi individuální, protože každé dítě se vyvíjí rozdílně. Předškolní věk je označován také jako období iniciativy. Toto období lze chápat, jako fázi přípravy na život ve společnosti. Dítě musí přijmout řád, který chování k různým lidem upravuje. Učí se prosadit a spolupracovat s vrstevníky. Dítě se nezáměrně učí a zapojuje svoji fantazii za pomoci hry (Vágnerová, 2021, s. 177).

Komplexněji vymezené předškolní období zahrnuje celý věkový rozsah od narození dítěte do jeho šesti let, kdy by mělo nastoupit do základní školy (Koťátková, 2014, s. 13).

Co se týče výtvarného projevu, nedokážeme s určitostí říct, kdy dítě pochopí, že čáry, které po sobě zanechává tužka na papíře, mohou něco znamenat. A že je možné znázornit to co vidíme, na papír. Víme však, že dítě to pochopí mnohem dříve, než to dokáže uskutečnit a netrápí se svou kreslířskou neschopností. Vlastně si jen tak čmárá a následně svou „čmáranici“ pojmenuje (Říčan, 1989, s. 140).

Do kontaktu s tužkou se dítě dostává obvykle po prvním roce života. A ocitá se ve fázi experimentálního čárání. V této fázi je kreslení pro dítě radostná aktivita bez snahy zachytit okolní svět. Dítě drží tužku dlaňovým úchopem a dělá lineární, kruhové čárání a bodové tlučení. Dítě svoji kresbu sleduje a pomalu začíná chápat spojení mezi pohybem a grafickou stopou a připravuje se tak na záměrné čárání. Mezi druhým a třetím rokem dítě začne věnovat svou pozornost tvaru a začne ji připisovat význam. Pojmenuje ji a nastává fáze asociativního čárání. Dítě po několika měsících zlepšuje správné držení tužky a čáry na papíře začíná organizovat. Tím nastává fáze kontrolovaného záměrného čárání. Naučí se rozeznávat horizontální a vertikální směr. Na konci batolecího období začíná

dítě kreslit své první obrázky a dostává se tak do ideografického stadia (Thorová, 2015, s. 369-372).

Předškolní děti rády kreslí a tvoří. Proto je předškolní období bráno, jako zlatý věk dětské kresby. Také se věnují i tvořivým činnostem: modelování, lepení, stříhání aj. Děti se nachází ve stadiu rané lineární kresby. Kresbou se snaží zachytit hlavní myšlenku a dbají na detaily, které jsou pro ně důležité. Ze začátku kreslí pětivrčkového hlavonožce, což je vyobrazení hlavy a čtyř končetin. Postupně pak přechází na kresbu postavy i s trupem. Stadium hlavonožce trvá u každého dítěte jinak dlouho (Thorová, 2015, s. 383).

Po pátém roce se dítě dostává do konvenční dětské kresby, kdy si dítě začíná vytvářet svůj osobitý styl. Končetiny jsou již znázorněny dvoj-dimenzionálně. Na kresbě přibývají detaily. U kresby člověka chybí krk, hlava je připojena přímo na tělo. Hlava je kruhová, trup je znázorněn pomocí oválu, kruhu, obdélníku, nebo čtverce a nohy jsou daleko od sebe. Děti převážně kreslí postavu s roztaženýma rukama (Thorová, 2015, s. 383-386).

2.2 Význam výtvarných činností v předškolním vzdělávání

Pojem výtvarná výchova se ve všeobecném vzdělávání vyznačuje jako vyučovací předmět, který je na základní škole povinný a na gymnáziu povinně volitelný. RVP PV se však při preferování integrovaného vzdělávacího působení tomuto označení vyhýbá. Rozdíl mezi označením „výtvarná výchova“ a „výtvarná činnost“ není jen ve formě, ale i ve významu a obsahu obou termínů (Hazuková, 2011, s. 32).

Přívlastek „výchovní“ je v pedagogickém kontextu spojován s dlouhodobým procesem záměrného působení vychovávajícího na vychovávaného, který směřuje k předem vytýčeným cílům. Přívlastek „výtvarný“ můžeme rozdělit na dva základní významy. Prvním je význam technický, který souvisí s využíváním speciálních prostředků působících na hmat a zrak. Tím výtvarnou výchovu odlišuje od dalších výchov, jako například hudební, dramatické, mravní aj., které využívají jiné prostředky pro svojí realizaci (Hazuková, 2011, s. 32-33).

„Výtvarná výchova je ve většině současných pojetí na všech stupních systému všeobecného vzdělávání chápána, jako neoddělitelná jednota obou významů pojmů výtvarná s důrazem na význam hodnotící“ (Hazuková, 2011, s. 33).

2.3 Organizace výtvarných činností v MŠ

Co potřebuje učitelka v MŠ při přípravě, rozhodování a hodnocení výtvarných činností? Především si musí uvědomit, že rozhodovat se může pouze tehdy, pokud zná dobře cíle, kterých chce dosáhnout a má-li možnost volby alespoň ze dvou možností.

Právě jedním z mnoha problémů přípravy a realizace učitelkou vedených výtvarných činností je jejich nahodilost. Proto máme hned několik možností plánování ve výtvarné výchově. Z časového omezení pro výtvarnou činnost se využívají:

- ŠVP, jako celoroční plán.
- Čtvrtletní plán – rozpracování plánu do konkrétních ročních období.
- Měsíční plán.
- Přesný plán výtvarné činnosti.

Nejdůležitější je připravit si pracovní místo. Většině dětí se dobře pracuje, když mohou u práce stát, proto je lepší volit spíše menší nebo dětský stoleček. Pracovní místo bychom měli pokrýt novinami nebo plastovým ubrusem. Děti by měly s přípravou místa pomáhat.

Další, co bychom si měli připravit je místo, kde necháme výrobky uschnout. Taky je dobré mít předem připravený materiál. Důležité je upozornit rodiče, že se děti při práci mohou ušpinit, proto by měly mít s sebou speciální oblečení u kterého nevádí, že se ušpiní. Vhodná jsou například stará dlouhá trička, zástěra a pánská košile (Kohlová, 2006, s. 18-19).

Susan Schwakeová (2014, s.14) tvrdí: „*Pracovní prostředí pro uměleckou tvorbu by mělo být přívětivým místem bez starosti o to, zda se tu udělá nepořádek*“. Pro někoho může být výtvarná činnost stresující z důvodu obav, že udělá se nepořádek. Tím se však nikdo nemusí trápit. Klíčem k úspěchu je dobrá příprava. Následující seznam vybavení, předmětů a materiálů pomůže připravit si pracovní prostor pro vaši tvorbu. Zde jsem vybrala několik nejdůležitějších předmětů k přípravě pracovního místa.

1. Kvalitní stropní osvětlení a přirozené světlo.
2. Stůl se židlemi odpovídající výšce dětí (výška stolu by měla být ve výši pasu a děti při sezení musí dosáhnout nohama na zem).
3. Na ochranu stolu noviny nebo plastový ubrus (aby ubrus neklouzal, použijeme pevnou lepicí pásku).
4. Dřez v místnosti, ve které pracujete (dají se použít i kbelíky, ze kterých špinavou vodu můžeme vylít).
5. Kelímky na vodu různých tvarů a velikostí.
6. Krabice, poličky na různé předměty a potřeby (pro lepší orientaci je lepší krabice a poličky označit).
7. Pracovní košile nebo zástěry (dobré jsou staré pánské košile a trička).
8. Papíry různých druhů, barev a gramáže.
9. Desky, polička, stojánek či šuplík na ukládání dětských prací (Schwakeová, 2014, s. 14-19).

Uschování dětských kreseb a maleb je důležité „*Nic v dětském vývoji nelze dodatečně zopakovat – hlavonožci budou zapomenuti, jako budou zapomenuta všechna označující slůvka, které si dítě samo vytváří*“ (Uždil, 2002, s. 117). Každý obrázek je unikát a je velká škoda ho nezaložit. Ale nelze být vždy tak sentimentální. Někteří rodiče mají celé krabice kreseb a maleb od svých dětí. I je však čeká chvíle, kdy se s nimi budou muset rozloučit. Kresby je nutno s určitým časovým odstupem protřídít a zanechat jen ty unikátní.

Každá kresba by měla být označena na rubu jménem, popřípadě značkou dítěte, datem vzniku kresby a rovněž by měla obsahovat přesný věk dítěte (rok a měsíc), popřípadě by měla uvádět text charakterizující obsah kresby. Takový záznam má svou hodnotu jen tehdy, je-li udělán hned. Pak již záleží na nás, zda budeme archív třídit podle věku dítěte, nebo jiných doplňujících hledisek. Výtvary prokládáme tenkým papírem, aby se nedotýkaly. Následně archív umístíme do desek a uložíme na policičku, aby se na něj neprášilo. Nesmíme zapomenout na desky nalepit štítek s bližšími informacemi pro lepší přehlednost (Uždil, 2002, s. 117).

2.4 Přehled vhodných výtvarných technik pro MŠ

Cílem práce není vytvořit kompletní seznam výtvarných technik, materiálů a pomůcek, protože se prostředkem pro výtvarné sdělení může stát téměř cokoliv z našeho prostředí přírodního i umělého. Ve výtvarných aktivitách se stále objevují nové prostředky pro výtvarnou tvorbu, vznikají nové techniky, ale zároveň se staré výtvarné techniky znovu vrací do popředí zájmu.

*„Mezi základní výtvarné prostředky v tradiční výtvarné výchově můžeme řadit **prvky** (linie, barvy, tvary atd), **techniky** (kresba, malba, modelování ...), **nástroje** (tužka, rudka, štětce, ...), **materiály** (papír, textil, přírodniny...)“* (Křížová, 2017, s. 17). Díky těmto výtvarným prostředkům můžeme pro děti připravit podmínky pro výtvarnou činnost. Také je učíme základní výtvarné dovednosti, jako je používání výtvarných technik a správné zacházení s nástroji (Křížová, 2017, s. 11).

Mezi typické výtvarné obory patří kresba, malba, grafika a modelování. V této kapitole bych rozebrala ty základní z nich, protože v dětském výtvarném projevu se nejprve používají právě tyto obory.

„Kreslení a malování tvoří přirozený základ dětského zobrazování světa“ (Uždil, 2002, s. 112). Kresba a malba však nejsou jediné techniky, kterými se dítě může vyjádřit. Existují i jiné výtvarné techniky, které se dokáží lépe vypořádat s plochou a postupovat s větší hravostí, uvážeností apod. (Uždil, 2002, s. 112).

A. Kresebné techniky

„Kreslení je základní dovedností pro každé výtvarné umění“ (Schwakeová, 2014, s. 26).

Kresba je nejvyužívanější výtvarnou činností v MŠ. Z počátku jde o spontánní radost z trvalé stopy, kterou zanechává pohyb dětské ruky a grafický materiál. Později vystřídá radost cílevědomé úsilí zacházet správně s grafickým materiálem. Kresba pomáhá dítěti se vyjádřit a poukazuje nejen na grafické schopnosti dítěte, ale hlavně vypráví o jeho představách a pocitech. Dětská kresba je dobrým způsobem komunikace mezi dítětem a učitelem (Uždil, Šašinková, 1983, s. 71-72).

Kreslení nám může připadat jednodušší a lehčí než malování. Možná je to i tím, že kresba je mnohem rychlejší a pohotovější než malba. Často si jen tak zachytíme na papír myšlenku, pocit, nápad anebo věc, která nás zaujme. Přitom si nikdo z nás ani

neuvědomuje, že kresba je činnost náročná, která vyžaduje určitou představivost a znalost (Brožová, Peřinová, 1993, s.7).

Kresebné technicky se rozdělují na suché, do nich patří kresba tužkou, pastelkou, rudkou, úhlem a pastelem. A dále na mokré, do nichž řadíme kresbu tuší, fixem, inkoustem a tekutou barvou (Hazuková, 2012, s. 52). Obvykle platí pravidlo, že děti předškolního věku by měly používat ke kresbě měkké a poddajné materiály (Uždil, 2002, s. 109).

Kreslit se však dá i jinak, lze používat netradiční prostředky, techniky a podklady. V následující podkapitole bych se pokusila provázat tradiční výtvarné techniky s přírodním materiálem.

Techniky kresby mokrou stopou

Do techniky kresby mokrou stopou spadají kreslířské techniky, které požívají barvy a nástroje – inkoust, tuš, pero, dřívko či brko. Kreslíme s použitím tekutin. Řadíme sem kresbu dřívkem, štětcem, fixem a perokresbu (Roeselová, 1996, s. 42).

Pokud však chceme kreslit přímo přírodním instrumentem můžeme využít: jehličnaté větve, klacky, kameny a plody.

Kresba dřívkem vyhovuje dětem všech věkových skupin. Pro děti předškolního věku je vedle kresby tužkou nejlepší kreslířskou technikou, a proto jí ve výtvarných činnostech nelze postrádat. Dřívko v sobě neobsahuje žádné barvy, proto je ze začátku linie výrazná, postupně slábnoucí až polosuchá. Dřívko musí být vždy seříznuté do tvaru hrotu a je zapotřebí do něho udělat několik příčných zářezů – to zabrání rychlému stékání inkoustu či tuše. Dřívko můžeme namáčet i do bláta či do směsi vody a popela (Roeselová, 1996, s. 44).

Kresba štětcem má lineární charakter. Je zapotřebí, aby měl žák při vedení linie jistotu. Štětce se od sebe liší velikostí, tvarem a jakostí štětín či vlasu. Rozdělujeme na kulaté a ploché. Štětec oproti předešlým nástrojům dovoluje kromě kreslení linie i malířské vyjádření v plochách. Štětec se drží podobně jako pero, ale dále od špičky. Po použití ho musíme důkladně opláchnout vodou a uložit ho špičkou nahoru do sklenice, nebo naležato do krabice. Vždy však musíme dbát, aby si udržel svůj tvar. Ke správnému zacházení s instrumentem vedeme i děti. Učíme je, jak o daný instrument pečovat (Brožová, Peřinová, 1993, s.22). Za pomoci štětců můžeme kreslit i přírodním

materiálem. Stačí když si vytvoříme vlastní směs, například můžeme smíchat vodu s kávou, kořením čajem atd.

Vlastně přírodním materiálem můžeme doplnit jakoukoliv výtvarnou technikou. Kreslit můžeme přímo na přírodní podklad, například na dřevo, papír, listy a kameny. Možností je opravdu spousta.

Techniky kresby suchou stopou

U kresby suchou stopou se využívají kreslířské techniky, které zanechávají stopy pigmentu, například: tuhy, hlinky a uhly. Kreslíme přímo, instrument nenamáčíme do tekutiny. Kresba suchou stopou v dětském výtvarném projevu působí živě a přirozeně (Roeselová, 1996, s. 26). Kreslit můžeme i samotnou přírodninou, třeba uhlíkem, dřívkem, šiškou, kůrou a opálenou větvičkou.

Kresba tužkou je základní kreslířská technika, která má obrovskou škálu využití. Od záznamu, studijních kreseb až k různým formám výtvarné výpovědi. Kresba tužkou je velmi oblíbená, protože tužkou umí kreslit každý, od nejmenších dětí až po dospělé. Lineární kresba tužkou užívá tvrdší a měkké tuhy. Měkké se využívají pro kresby většího formátu, rýsování, náčrty a na výtvarné poznámky. Tvrdé tuhy se tolik pro kresbu nehodí, protože zanechávají bledou stopu a neutvářejí kontrast tmy a světla. Pro kresbu volíme tužky s měkčími tuhami, značené B – 6B nebo také číslem 1 (Roeselová, 1996, s. 29).

„Kresba rudkou umožňuje monumentální kreslířské vyjadřování díky masivní a syté stopě nástroje.“ (Roeselová, 1996, s. 33). Kresba odráží měřítko přítlaku na instrument. Vzniká nám tak kontrast nenápadných, bledých tahů a tmavých tonů líni.

Kresba uhlem citlivě vyjadřuje jak lineární, tak plastické hodnoty, protože pracuje s linkou, s výraznou šrafuou anebo s jemně roztíranou plochou. Uhel využíváme spíše na větší formáty. Je zapotřebí s ním zacházet opatrně. Uhel obsahuje méně pojiva, proto se jeho stopa více roztírá a vytváří tak měkké stíny. Uhle můžeme rozdělit na přírodní a umělý. Uhel přírodní je vyroben ze dřeva, kdežto uhel přírodní je vyroben z popela. Přírodní uhle zanechávají stopu živější, jemnější a lehce ji lze setřít i hadříkem. Využívá se především pro studijní kresbu. Umělý uhel zanechává stopu sytou a stejnoměrnou. Vyhovuje při dětské spontánní kresbě a při kombinaci kresby s jinými technikami. Kresba uhlem se v dětské kresbě objevuje téměř často jako kresba tužkou, protože jim vyhovuje jednoduché spojení obrysové kresby s detailem (Roeselová, 1996, s. 26-39).

Pokud si chceme uhlovou kresbu uchovat, je třeba ho před uschováním nastříkat fixativem neboli tekutinou, která zabraňuje roztírání. Fixativ nastříkáme z větší dálky na kresbu, tak aby se kapky neslily a necháme dostatečně zaschnout. Fixování můžeme po zaschnutí opakovat. Je důležité, aby papír ležel vodorovně na podložce (Brožová, Peřinová, 1993, s.16).

Přírodní materiál můžeme doplnit kresbou. Například nakreslíme panáčka a šaty mu doplníme z vylišovaných listů či jiným přírodním materiálem. Kreslit můžeme i přírodním instrumentem přímo do přírodního podkladu, například do sněhu, hlíny, písku, bláta a šterku. Ke kresbě můžeme využít i samotné plody a rostliny, které po sobě zanechávají stopu.

B. Malířské techniky

„Barvy jsou všude kolem nás. Přesto že jim nevěnujeme zvláštní pozornost, tvoří neodmyslitelnou součást našeho života a působí na naše podvědomí“ (Brožová a Peřinová, 1993, s. 97).

„Malba předškolních dětí je výrazem intuitivního ztvárnění emocí, vztahů, prožitků a skutečností našeho světa. Děti barvy cítí jako barevné hmoty“ (Roeselová, 1996, s. 62).

„Hlavním výtvarným prostředkem jsou barevné skvrny, jejich kontrast a harmonie“ (Hazuková, 2011, s. 53). Malba se v dětském výtvarném projevu objevuje stejně často jako kresba. Máme tři typy maleb a to: malba z představy, malba motivovaná skutečností a malba navrhovaná.

Malba z představy ze začátku nepotřebuje soustředění se na tvar, linii, nebo podobu. S malbou se většinou dítě setkává o něco později než s kresbou. V kresbě vznikají první znaky, na které malba navazuje. Dítě z nich skládá příběhy, které doplňuje barevnou škálou, objevuje nové podněty, taky zkoumá hodnoty barev a jejich odstíny. Do výtvarného sdělení proniká barva jako samostatný prostředek komunikace. Dítě hledá samo v sobě významy, které mu poskytuje jeho vlastní barevné cítění a blíží se k výstižnému opisu svých myšlenek. S výtvarnou výpovědí je propojeno individuální barevné ladění malby. Nejlépe se barvy objevují v malbě temperou, která umožňuje míchat barvy a vytvářet různé odstíny. Děti se však učí hledat vlastní malířskou řeč i v ostatních malířských technikách. Například kombinované postupy nabízejí obohacení sdělných způsobů nejen v malbě, ale i modelování a kresbě. Proto se dětem otevírá

prostor k hledání výrazových prostředků a k experimentování (Roeselová, 1996, s. 62-64).

Malba motivovaná skutečností není skutečný přepis, ale jen opis viděného, která se u každého přístupu žáka liší. Každé dítě vidí například: jiné podněty, barvy, pozadí, motiv uspořádání aj. Podnět, který zaujal pozornost dítěte, se v malbě objevuje jako hlavní výtvarný prvek (Roeselová, 1966, s. 63-64).

Malba přírodními barvami je pro děti velice zajímavá, protože mají možnost si vytvářet vlastní odstíny barev. Děti jistě bude bavit i samotná příprava barev. Přírodní barvy můžeme vytvořit přímo z rostlin a potravin, které vylučují barvivo, např. káva, koření, čaj, mletá červená paprika, odvar z cibulových slupek, odvar z červené řepy, špenátu, borůvek, jahod atd.

Je dobré si vše připravit předem. Některé materiály stačí promíchat pouze v teplé vodě, některé však musíme i povařit. Na získání barev nám postačí i obyčejný hmoždíř, kde rozmělníme přírodninu s kapkou vody. Jako přírodní instrumenty můžeme využít dřívko, jehličí, peříčka aj.

C. Plastická a prostorová tvorba

V předešlých technikách jsme využívali hlavně zrak, nyní využijeme jiný smysl a tím je hmat, který je důležitý nejen pro pozorování a rozlišování vlastností materiálů, ale hlavně pro jejich zpracování. Modelovat můžeme ze sádry, hlíny, plastelíny anebo slaneého těsta. Nejvhodnějším materiálem pro modelování je sochařská hlína (Křížová, 2017, s. 29). Plastickou a prostorovou tvorbu můžeme vytvářet za pomoci přírodního materiálu. K tomu můžeme využít bláto, písek a papír, dřevo, kůra, šišky, žaludy, dužnaté plody, kameny, lepenku atd.

Keramická hlína je vlhký, tvárný přírodní materiál, který za přítomnosti vzduchu vysychá a tuhne. Hlínu musíme skladovat ve vypelechovaných bednách s víkem, abychom jí udrželi stále vlhkou. Můžeme jí i postříkat vodou a přikrýt igelitem. Hlína nesmí být mazlavá a příliš měkká jako bahno. Také by se neměla trhat lepit na ruce. Pokud přerušíme práci, měli bychom výtvar lehce postříkat vodou a zabalit do hadru a ten obalit igelitem, tak aby k němu neměl přístup vzduch. Hlína je nejlepším materiálem pro přidávání a ubírání hmoty. Dítě přitlačí kousky hlíny k sobě nebo k podložce, až dosáhne tvaru, který potřebuje. Hlínu zpracováváme rukama a prsty na podložce. Páci neustále

pozorujeme, otáčíme a upravujeme. K práci můžeme požit dřevěné špachtle. Hlína není konečným materiálem. Plastiky se musí vypalovat v peci, před vypalováním se některé plastiky mohou nabarvit barvou, které se říká glazura. Glazura snese velmi vysoké teploty a na povrchu vytváří lesklou polevu (Brožová, Peřinová, 1993, s.161-162).

Hlína je přírodní materiál, který je pro nás lehce dostupný. Lze z ní vytvořit skvělou modelovací hmotu. Stačí nám jen smíchat vodu s hlínou a vznikne nám bláto. **Bláto** má spoustu možností, jak s ním pracovat. Bláto je skvělý výtvarný i stavební materiál, který nás nic nestojí a jeho zdroje jsou neomezené. Strukturu bláta lze zkoumat rukama i nohama. Můžeme ho využít místo keramické hlíny. Z hlíny lze modelovat i malovat. Můžeme z bláta vytvořit, blátivou kuchyň, péct blátivé koláče nebo tvořit stromové sochy. Z bahna jde vymodelovat téměř cokoli.

Písek samotný písek nám nedokáže držet pohromadě, ale pokud písek smícháme s vodou, vznikne nám na krátkou dobu modelovací hmota, se kterou děti rády pracují.

Papír tvarování papíru patří mezi časté aktivity ve výtvarné výchově. Papír můžeme mačkat, trhat, vrstvit, ovazovat atd. Pokud konstruujeme určitý tvar, používá se kostra z novin, drátku nebo z přírodnin.

Konstruování neumožňuje proměnu materiálu. Můžeme pouze upravit jeho rozměry, barevnost prvků a pozorovat jejich vzájemné vztahy (Křížová, 2017, s. 30).

Konstruování z přírodního materiálu vychází z daných prvků a jejich vlastností, které dítě neproměňuje a zasahuje do nich jen v malém měřítku. Přírodní materiály lze najít všude kolem nás. Můžou to být šišky, kousky dřeva, klacíky, kůra, špejle, kameny, plody aj. Ty lze různě spojovat.

3 Environmentální výchova v MŠ

Lidé čerpají z bohatství přírody již od pradávna. Bez ní by nebyla možná naše existence na této planetě. Dnešní společnost si tento fakt mnohdy neuvědomuje a příroda se pro některé stala pouze kulisou v jejich uspěchaném světě. Nejen dospělí, ale i děti předškolního věku využívají ve svém volném čase stále více moderní technologie, jako je počítač, mobilní telefon, tablet a další. Používání digitálních technologií je jedním z vlivů, kvůli kterým dochází k příliš velkému odtržení člověka od přírody. Děti svá dobrodružství často prožívají spíše virtuálně než ve skutečnosti.

Environmentální výchova vychovává k zodpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelnosti v našem každodenním životě. Zabývá se poznáváním vztahů v přírodě a buduje správné hodnoty a postoje (Leblová, 2012, s. 15).

Environmentální aktivity mohou být prováděny ve všech již pěti již zmíněných oblastech RVP PV. Nejvíce jim je však věnováno ve vzdělávací oblasti Dítě a svět. Environmentální vzdělávání je zakomponováno do RVP pro všechny stupně vzdělávání. A je výsledkem celé řady mezinárodních dohod a úmluv (Jančaříková, 2010. s. 3).

Environmentální výchovu do RVP zahrnuli lidé, kteří si uvědomují existenci environmentálních problémů, ale také věří, že se dá ještě něco udělat, pro záchranu. „*Cílem environmentální výchovy je vychovat a naučit žít lidi za změněných podmínek jinak.*“ (Jančaříková, 2015. s. 5). Proto je environmentální výchova velice důležitým tématem. Dalším cílem environmentální výchovy je, aby se lidé nejen nějak chovali, ale také aby dělali vše dobrovolně a znali důvod, proč se mají chovat jinak (Jančaříková, 2015. s. 5).

Cíle a výstupy environmentální činnosti v předškolním vzdělávání

Cílem environmentálních činností v předškolním věku je vyvolat zájem o poznávání okolního světa a vytvořit kladný vztah k přírodě. Stávající RVP PV předkládá tyto očekávané výstupy, které souvisejí s environmentální výchovou.

Zde je uvedeno pouze pár příkladů očekávaných výstupů: Dítě si osvojí elementární poznatky, aby mělo povědomí o širším společenském, kulturním, vědeckém i technickém prostředí. Dokáže se orientovat bezpečně ve známém prostředí, uvědomuje si nebezpečí. Dítě se učí vnímat svět s jeho pravidly a řády, dokáže registrovat změny v přírodě. Dítě by mělo zvládat pohybovat se ve venkovním prostředí, uvědomovat si vzácnost

a jedinečnost života. Na konec jsem z publikovaných příkladů vybrala, že dítě dokáže projevovat úctu k přírodnímu a kulturnímu bohatství (Jančaříková, 2010, s. 12-14).

Konkretizované očekávané výstupy environmetální výchovy:

- Rozlišovat roční období a znát jejich znaky.
- Být vnímavý k přírodě.
- Zajímat se, co všechno se děje o kolo mně a všimát si změn.
- Dokázat rozlišit základní časové údaje.
- Pochopit, že se kolem nás něco děje, že se vše proměňuje a vyvíjí a dokázat se tomu přizpůsobit (Kirchnerová, Rubešová, 2013. s. 9).

Mezi způsoby, jak prožívat aktuální děje v přírodě a jak vnímat koloběh roku a jeho svátky může patřit úplně jednoduchá věc – tvoření ročního stolu. Roční stůl doby nám přímo doma ukazuje, co se právě venku v přírodě děje. Děti mohou z procházek přinést aktuální přírodniny, rostliny, kamínky, atd...Stůl nám tímto pomáhá být s přírodou ve vztahu, moct si všechno osahat, prohlédnout zblízka, očichat a i ochutnat. Vlastně mít přírodu na dosah všemi svými smysli. Roční stůl by měl být v dobře přístupném místě a v přijatelné výšce, aby si ho děti mohly samy obsluhovat. Stůl nám slouží pro hraní, a hlavně pro radost, děti na něho mohou sahat (Kirchnerová, Rubešová, 2013. s. 8).

3.1 Význam environmentální výchovy v MŠ

V současné době jsou závazné cíle vzdělávání stanovené RVP PV. Na jejich základě vytváří školy své školní vzdělávací programy, které mohou být různě. Nápad pro tvorbu ŠVP poskytuje koncept přírodovědné gramotnosti. Specifickými cíli pro přírodovědné vzdělávání dětí předškolního věku, jsou:

1. **Rozvoj citlivosti k přírodě** – Tento cíl je založen na vztahu ke konkrétním živočichům, rostlinám, stromům a dalším přírodninám. Také by měl být zaměřen na prožitky v přírodě.
2. **Rozvoj přírodovědného jazyka jako nástroje komunikace o přírodě** – Jinak řečeno rozvoj slovní, kde by dítě mělo zvládnout popsat vlastní pozorování nebo zážitek, a naopak porozumět učiteli, kamarádům, odborným pořadům v televizi apod.

3. **Rozvoj přírodovědeckého přístupu k poznávání světa** – Umět hledat příčiny a souvislosti tam, kde ostatní vysvětlují nevědecky.
4. **Osvojení základních poznatků** – Dítě by mělo získat znalosti o světě přírody, které nemusí být formulovány.
5. **Osvojení si dovedností a návyků, které umožňují prohlubování znalostí o přírodě** – Sem patří například: zájem, zvědavost, pozorování, tvořivost, experimentování apod.
6. **Rozvoj přírodovědné abstrakce** – Která umožňuje porozumět různému zobrazení.
7. **Osvojení si takových sebeobslužných a hygienických návyků, které umožní přírodovědné aktivity** – To znamená, že dítě nestrká nic do pusy bez dovození rodičů, umyje si bez připomenutí ruce, nešlape do kaluže, dodržuje čistotu atd.
8. **Identifikace dětí a mladších žáků s přírodovědným nadáním a jejich podpora** (Jančaříková, 2015. s. 145-146).

Význam prostředí

Učitelé by měli přijmout odpovědnost nejen za školní vzdělávací program, ale i za prostředí ve kterém se děti rozvíjí. Prostor by měl být hlavně bezpečný a podmítný a mělo by dítěti umožňovat, co nejsvobodněji se pohybovat. Například omezit plastové hračky, příliš pestré předměty a nahradit je estetickými a přírodními výrobky. A hlavně by měl být dětem umožněn pobyt v přírodním prostředí (Jančaříková, 2010. s. 16).

Venkovní prostředí

Je velice důležité, v jakém prostředí jsou environmentální činnosti prováděny. Prostor by na děti působil stejně důležitě jako pedagog. Proto je nepochybně nejlepší pro realizaci environmentálních činností vnější přírodní prostředí. Ideálním prostředím je právě školní zahrada. Velmi významnou součástí školní zahrady jsou rostliny a dřeviny.

„Podmínky pro zahradu MŠ uvádí § 3 vyhlášky č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, takto: „Nezastavěná plocha pozemku u zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozoven pro výchovu a vzdělávání určená pro pobyt dětí předškolního věku musí činit nejméně 30 m² na 1 dítě. Pozemek musí být oplocen. Plocha dětského hřiště musí činit nejméně 4 m² na 1 dítě.“ (Jančaříková, 2010. s. 17).

Kromě školní zahrady by měly děti navštěvovat i další ekosystémy, jako lesy, louky, rybníky, pole apod. RVP PV požaduje, aby prostory zahrady byly opatřeny tak, aby se děti mohly volně pohybovat a nacházely zde i další aktivity. Zahrada by měla být využívána pro výuku i svačinu (Jančaříková, 2010, s. 18).

3.2 Rozvoj kladného vztahu k přírodě u dětí v předškolním věku

Předškolní děti okolní svět zkoumají aktivně, spontánně a se zájmem. Průvodcem jim je hlavně pedagog a měl by pro ně připravovat rozmanité prostředí, ve kterém jejich smysly dostanou dostatek podnětů. Nejdůležitější je, aby měly děti dostatek podnětů pro chuť, čich a hmat. Dnešní doba přináší odcizování dětí od přírody, proto je důležité rozvíjet k ní pozitivní vztah. Základem dobrého vztahu k přírodě je časté pobývání ve venkovním prostředí, možnost s někým sdílet zážitky, pozorování a také naslouchání příběhů o místní krajině. Rozvíjení přírodovědné gramotnosti v předškolním vzdělávání má dlouhodobou tradici. Je důležité mu věnovat pozornost, jak v MŠ, tak i při přípravě budoucích učitelů a učitelek (Kolektiv autorů, 2019, str. 224).

Pobyt v přírodě

Jak jsem již zmiňovala v předchozích kapitolách čas strávený v přírodě, je pro nás velmi důležitý. „*Příroda totiž není pouhou kulisou našeho života, je jeho důležitou součástí a zároveň jsme my lidé součástí přírody*“ (Leblová, 2012, s. 18).

Důležitý je aktivní pohyb, jako například chůze, běh, plavání, jízda na kole a jiné, který pomáhá překonávat terénní překážky při návštěvě zajímavých a nových oblastí. Vše je propojené s poznáváním přírodních úkazů. Pobyt venku působí na fyzickou sílu, tělesnou aktivitu, které přináší radost z vlastního výkonu. Dobrovolné aktivity v přírodě přináší radost, uspokojení, zlepšují fyzickou kondici a zdraví (Jirásek, 2019, s. 80).

České i zahraniční studie prokazují, že dítě potřebuje ke svému zdravému rozvoji pobyt na čerstvém vzduchu. Příroda může plnit významnou edukační roli, někteří lidé i tvrdí, že ta je nejlepším učitelem. Poskytuje dítěti velké množství podnětů, které jsou pro dítě přiměřeně důležité, protože smysl přírody se vyvíjel dlouhá staletí. Například, žádný hluk není tak silný, aby dítěti poškodil sluch a žádný obraz, není tak jasný, aby dítěti poškodil zrak (Jančaříková, 2010, s. 7).

Děti tráví čím dál méně času venku a více ho tráví doma u sociálních sítí, kde zatěžují oči i svaly. Můžeme si namlouvat, že je to „*přirozený pokrok*“, ale už teď jsou zřejmé negativní následky na duševní i tělesné zdraví dítěte. Odborníci uvádějí zhoršenou jemnou a hrubou motoriku, menší fyzickou vytrvalost a odolnost, častější logopedické vady, nárůst větší agresivity aj. (Jančaříková, 2010, s. 7-8).

3.3 Rizika realizace environmentální výchovy

Environmentální výchova může mít i řadu rizik. Proto bychom měli seznámit děti se situacemi, které mohou nastat a mohou být příliš rizikové, jako je lezení na kameny, hra u prudkého srázu, hra v blízkosti vody apod. Děti se tedy postupně učí, jak na danou situaci reagovat a jak se v přírodě pohybovat (Vošahlíková, 2012, s. 56).

Jedno z prvních rizik je nebezpečné prostředí. V prostředí MŠ a jeho okolí, by měl být zredukován výskyt jedovatých hub a veškerých jedovatých rostlin. Učitelky by proto měly znát houby a rostliny a také by se měly orientovat v první pomoci při otravě. Samozřejmě i dítě by mělo být poučeno, že **bez dovolení nesmí nic ochutnávat**.

Jako dalším rizikem je **nedostatečná připravenost učitelek**. Učitelky by měly znát podstatu environmentální výchovy, měly by být seznámeny s důvody, proč je environmentální výchova zařazená do běžného vyučování. A měly by umět rozeznávat kvalitní prvky od nekvalitních.

Dalším rizikem může být **nevhodné prostředí a nedostatek pohybu venku**. Environmentální činnosti často probíhají ve vnitřním prostředí a pobyt venku bývá omezován na kratší dobu. Avšak venkovní pobyt by neměl být omezen jen na stereotypní činnost, jako je tvoření „báboviček na pískovišti“ aj. Vnitřní prostory by měly být vytvořeny s ohledem na zásady udržitelného života. Například by mělo být minimální množství plastových hraček a bylo by vhodné děti seznámit s problematikou třídění odpadu.

Dalším důležitým rizikem je **nesprávně aplikovaná metodika**. Nestací pouze znát metodiku environmentální výchovy, ale je třeba ji také správně aplikovat. Například, pokud chceme dětem umožnit kontakt s živým tvorem, můžeme v MŠ založit třídní chov. V případě, že se o zvíře budeme špatně starat, tak tato činnost nebude mít správný efekt. A může se pak stát, že si dítě bude myslet, že není potřeba naplňovat potřeby slabšího.

Nedostatečná spolupráce může být dalším rizikem v environmentální výchově. Je za potřebí, aby spolupracovali mezi sebou pedagogové, ale i další zaměstnanci MŠ a hlavně i rodina dítěte.

A jako poslední riziko bych zde uvedla **nepochopení podstaty environmentální problematiky**. Paní učitelky by měly dávat důraz na opravdu závažné problémy.

Příkladem může být šetření vodou, dále znečišťování vody látkami, které nelze v čistírnách odpadních vod vyčistit, třídění odpadu aj. (Jančaříková, 2010, s. 49-52).

Většinou pro lidi není problém dát dohromady několik činností, které je třeba udělat pro bezpečnost při činnostech venku. Hlavním problémem je správné pořadí, proto je tu systém tří kroků, který rozděluje záchranou akci na tři části a vychází z praxe záchranářů. Každý krok má jiný význam a obsah. Také je dobré vědět, v kterém kroku se právě nacházíte a dokázat se vrátit do předešlé etapy. Zde vysvětlím význam systému tří kroků podle (Vošahlíková, 2012, s. 40-41):

1. Krok – Rozhlédni se

První krok je nejdůležitější a může zachránit nejvíce životů. V případě učitelů je důležité myslet nejen na svou bezpečnost a na bezpečnost zraněného, ale také myslet na bezpečnost celé skupiny dětí. Pedagog musí jednat rychle, ale postupovat s rozvahou. Důležité je položit si otázku: „*Co se stalo, před naší akcí*“. Říká se tomu popis mechanismu úrazu a je to nejdůležitější informace, kterou můžeme z místa příhody přinést. Například: Co snědlo? Nebo Odkud spadlo? V poslední řadě je důležité se rozhlédnout a zjistit počet zraněných. Také je dobré si rozdělit úkoly, kdo co bude dělat.

2. Krok – Reaguj

Druhým krokem je zažitý trénink, který se ale nedá nacvičit za hodinu. Jestliže se má člověk naučit reagovat bez přemýšlení, potřebuje opakovanou praxi. Protože například udušení, vykrvácení atd. se odehrává během několika málo minut.

3. Krok – Rozmýšlej

Buď vyřešíme problém sami, nebo zajistíme příjezd odborníků. Tento krok je závislý na zkušenostech, vědomostech a podmínkách. Než přijde odborná pomoc, musíme zraněného sledovat a umožnit přístup zdravotníkům (Vošahlíková, 2012, s. 40-41).

Trávit čas s dětmi v přírodě znamená, že pedagog musí znát dobře postup, jak reagovat v krizové situaci. K tomuto napomáhá kurz první pomoci, který může učitelé připravit na některé momenty (Vošahlíková, 2012, s. 43).

Součástí častých návštěv je stanovení jasných pravidel bezpečnosti. Některá bezpečnostní pravidla platí stále, některá mohou platit jen sezonně. Je dobré se s dětmi učit pravidla postupně, například každý den jedno pravidlo a během ranního kruhu si jej připomínat.

Samozřejmě, pokud se chystáme s dětmi na výlet, je dobré si ty aktuální a nejdůležitější pravidla připomenout těsně před výletem. Pedagog by měl děti vodit jen na ta místa, na kterých se on sám cítí bezpečně (Vošahlíková, 2012, s. 56).

4 Přírodní materiál ve výtvarných činnostech

Z předešlé kapitoly je patrné, že výtvarné činnosti lze realizovat i v přírodním prostředí, kde si můžeme vyzkoušet různé techniky a pracovat s rozmanitým přírodním materiálem. V této kapitole se tedy budu věnovat přírodním materiálům ve výtvarných činnostech.

Práce s přírodninami se za poslední dvě desetiletí zařadila mezi oblíbené činnosti. Přírodní materiál poskytuje kontakt s přírodou, naplňuje didaktickou zásadu názornosti, poznání světa rukama a dává podněty pro další smysly. Hotové výtvořky se dají využít k výzdobě MŠ, které následně z estetické stránky zdobí třídy a zároveň zanechávají nízkou ekologickou stopu. Při práci s přírodninami se děti seznamují s kulturními hodnotami a řemeslnými technikami. Životnost přírodního materiálu je především sezonní a po opotřebením můžeme výrobek zlikvidovat běžnou cestou (kompost, spálit, ...). Některé výrobky nám vydrží chvíli, některé mohou přetrvávat i roky (Jančaříková 2015, s. 195-196).

4.1 Seznámení s přírodním materiálem

Jako přírodní materiál lze definovat vše, co pochází z přírody v její základní podobě. Mezi živou část přírody můžeme řadit všechny živé organismy, rostliny, živočichy a houby. Půda, horniny, vzduch, voda jsou součástí přírody neživé. Příroda nabízí v každém ročním období nepřehledné množství materiálu, který lze využít při různých činnostech v každodenním životě. Právě v krajině můžeme nacházet nespočetné množství námětů, prvků a detailů. Inspiraci v přírodě nacházeli umělci už od pradávna.

Objevování zajímavých přírodních tvarů se u dítěte váže se sběratelstvím šnečích ulit, kamínků, klacíků, kaštanů, žaludů apod. V tomto sběratelství se již promítá schopnost ocenit specifický tvar (Uždil, 2002, s. 114).

Příroda je pastvou pro oči a nabízí dostatek materiálu pro zajímavé tvoření. Spoustu předmětů, které najdeme na procházce s dětmi můžeme využít. Zde uvedu pár příkladů přírodního materiálu: kameny, proutí, lýko, dřevo, kůra, sláma, mech, bláto, sníh, led, podzimní listí, skořápky od vajíček, šustí, šišky, peří, slupky z brambor, rostliny a jiné.

Dětem můžeme nechat volný prostor při objevování přírodního materiálu. Mohou si vyzkoušet, jak s daným přírodním materiálem pracovat, zkoumat jeho strukturu, barvu, vlastnosti atd. Například můžeme s dětmi jít na procházku do přírody, kde jim dáme papír a oni samy musí najít materiál, kterým mohou na papír malovat. Seznámení s novým

materiálem může být i hlavní aktivitou dne, kdy jim pedagog vybere 5 nových materiálů, popíše a každé dítě si může vybrat to, co ho zaujme. Následující dny si děti mohou materiály prostrídat.

4.2 Dělení a využití přírodního materiálu

Pomůcek na výtvarné tvoření nám příroda nabízí nepřeberné množství. Tento materiál můžeme dělit na rostlinný, živočišný a nerostný. Pro větší přehlednost jsou materiály rozdělené v tabulce.

Rostlinný materiál	Živočišný materiál	Nerostný materiál
Dřevo, kůra	Hlemýždí ulity	Kameny
Listy stromů, rostlin a keřů	Skořápky od vajec	Oblázky
Jehličí, šišky, plody rostlin, stromů a keřů- např. jeřabiny, bukvice, šípky, jablka, kaštiny, ...	Lastury mušlí a schránky mořských živočichů	Úlomky hornin
Mechy, lišejníky	Ovčí vlna	Písek
Byliny a polní rostliny	Včelí vosk	Hlína
Semena- např. čočka, fazole, slunečnicová semena, hrách, ...	Peří	Sníh
Tráva	Rybí šupiny	Led

Tabulka 1: Dělení přírodního materiálu

Využití přírodního materiálu

Přírodní materiál nám nabízí bohaté náměty a možnosti k využití. Můžeme s ním tvořit, zdobit, zkoumat a pracovat. Přírodniny můžeme využít v tvorbě jak v budově MŠ, tak i venku v přírodě. Některé materiály jsou dostupné pouze v určitém ročním období, například: barevné listy stromů nalezneme na podzim, s ledem můžeme pracovat pouze v zimě, některé květiny u nás rostou převážně na jaře atd. Některé materiály však můžeme využívat celoročně jako dřevo, šišky, kameny, písek aj. Přírodní materiály lze přizpůsobovat k tematickým celkům a výchovně vzdělávacím cílům. Děti s materiálem

nemusí jen pracovat, ale mohou ho zkoumat a objevovat jeho vlastnosti a spojitosti s přírodními zákonitostmi, zvyky a ději.

Nejjednodušší práce s přírodním materiálem jsou reliéfní obrazy. Ty zvládnou i děti předškolního věku.

Přírodní materiály mají zajímavé tvary, barvy a vlastnosti. Při práci s nimi si děti rozvíjí svou fantazii a učí se být kreativními. Přírodní materiál můžeme spojit i s jiným materiálem a můžou nám tak vzniknout opravdu zajímavé práce.

4.3 Sběr a uchování přírodního materiálu

Při sběru přírodního materiálu je třeba brát ohledy na přírodu kolem nás, být zodpovědný a zacházet s ní velmi opatrně, aby nám měla i v budoucnu co nabídnout. Děti by se měly učit využívat především přírodniny, které najdou na zemi. V krajním případě je možné při sběru plodů využít i nůžky či nůž. Je třeba zvolit vhodnou nádobu na sběr přírodnin, ale také na jejich uchování. Nejvhodnější je látkový, nebo papírový sáček (krabice). Při použití igelitových tašek může vlhký nasbíraný materiál zplesnivět. Při uchování přírodního materiálu je třeba myslet na to, aby se přírodniny nepřekrývaly. V MŠ bychom měli mít materiál v uzavíratelných krabičkách, které bychom měli mít popsané o jaký materiál se jedná a doplněné datem sběru.

Také bychom měli počítat s tím, že příroda je živá a rychle mění svůj vzhled. Proto bychom si měli správně načasovat, kdy budeme daný materiál sbírat. Důležité jsou určité znalosti.

Například rostliny, které chceme sušit, musíme sbírat za sucha. A před usušením odstraníme rostlinám spodní listy, protože ty obsahují nejvíce vody.

Šípky, jeřabiny aj. musíme trhat před příchodem prvních mrazů, jinak je už nikdy neusušíme, protože plody přešlé mrazem změkknou a během sušení shnijí.

Po příchodu do MŠ je dobré všechny věci roztrždit, uložit, dát sušit nebo jinak předpřipravit.

Materiál, který chceme usušit, rozprostřeme na novinový papír, tak aby se nepřekrýval a necháme ho sušit. Není dobré materiál pokládat přímo na topení, protože by poté mohl být až moc křehký.

Pokud chceme přírodninu vylisovat, vložíme ji mezi novinový papír a zatížíme knihou. Některý přírodní materiál není vhodný k sušení. Po usušení se může rozpadnout anebo změnit svůj vzhled. Například některé rostliny, plody atd.

4.4 Bezpečnost a hygiena

Při práci s přírodním materiálem je zapotřebí dodržovat základní pravidla bezpečnosti a hygieny. K tomu nám může dopomoci i přírodní desatero, kde si s dětmi můžeme vysvětlit pravidla bezpečnosti při práci s přírodním materiálem. Pedagog by měl vždy promyslet postup práce a organizace, aby zajistil bezpečnost dětem. Při sběru přírodního materiálu mimo prostor MŠ má pedagog za děti zodpovědnost. Učitel by měl dobře znát místo, kam se s dětmi vydá pro přírodní materiál. Děti nesmí manipulovat s neznámou rostlinou či látkou bez souhlasu a dohledu pedagoga. Děti by neměly nic ochutnávat bez souhlasu pedagoga, nemanipulují s ostrými předměty, nenosí těžké přírodní materiály jako jsou kameny, větve aj. Děti by neměly sahat na odpadky, které v lese najdou.

4.5 Přírodní desatero

Na této stránce naleznete přírodní desatero, které provází děti i dospělé zásadami správného chování v přírodě. Jelikož je naším záměrem přírodu chránit a pečovat o ni, tak bychom měli vědět jak. Následující příloha je navržena jako vzorový příklad vzhledu přírodního desatera. V ideálním případě je vhodné ho vystavit na jakémkoliv dobře viditelném místě, např. na nástěnce, na dveřích MŠ apod.

Přírodní desatero

1. Netrháme rostliny a houby.
2. V přírodě nenecháváme odpadky a udržujeme pořádek.
3. V přírodě nekřičíme.
4. Pozorujeme pozorně přírodu a učíme se z ní.
5. Nezanecháváme po sobě stopy, zanecháme své místo tak, jak jsme ho našli.
6. Neznečišťujeme vodu a neživou přírodu.
7. Nerušíme živočichy a neničíme jejich obydlí.
8. Neochutnáváme nic, co neznáme.
9. Nekopeme do rostlin a hub.
10. V přírodě se chováme vždy ohleduplně.

Tabulka 2: Přírodní desatero

Praktická část

5 Cíl praktické části

Cílem praktické části bylo vytvořit soubor jednoduchých výtvarných aktivit založených na ekologické a environmentální výchově s využitím přírodních materiálů. Jednotlivé aktivity jsou zpracovány do podoby edukačních listů. Záměrem při jejich tvorbě bylo vytvořit soubor výtvarných činností, který je možný praktikovat v mateřských školách. Pracovala jsem s věkovou skupinou od 3 do 6 let. Hlavním obsahem jednotlivých činností je práce s přírodním materiálem. Děti se s ním postupně seznamují a učí pracovat.

Praktickou část bakalářské práce jsem uskutečnila v MŠ KNofLík, konkrétně ve třídě Zelený knoflík.

Popis Mateřské školy

MŠ KNofLík

Identifikační údaje o mateřské škole

Mateřská škola sídlí v České lípě a nese název Mateřská škola U Bílého králíka, s.r.o. Odloučeným pracovištěm je MŠ KNofLík v Liberci.

5.1 Popis mateřské školy

Mateřská škola spolupracuje s Krajskou nemocnicí Liberec (KNL) a podle toho nese název KNofLík. Krajská nemocnice v Liberci vybuďovala z bývalé ubytovny mateřskou školu pro děti svých zaměstnanců. V prvních dvou patrech je umístěna MŠ a v horních podlažích jsou kanceláře nemocnice. Pro MŠ tak vznikl bezbariérový prostor se čtyřmi samostatnými třídami a velkou zahradou. Každá třída má celkem šest propojených místností. Mateřská škola má kapacitu 88 dětí ve čtyřech odděleních. V každé třídě je 22 dětí. Třídy jsou pojmenovány podle barev: Oranžový knoflík, Modrý knoflík, Zelený knoflík a Žlutý knoflík.

Svoji bakalářskou práci jsem vykonávala v jedné ze čtyřech tříd, a to v Zeleném knoflíku, která se nachází v přízemní části budovy. Třída je bezbariérová a skládá se z několika průchozích místností, které rozdělují Montessori pomůcky a materiály podle jejich zaměření na praktický život, matematiku, jazyk, smysly a kosmickou výchovu. Třída je vybavena dřevěným nábytkem. Součástí třídy je také jídelna, kuchyně, šatna, umývárna a kancelář učitelek.

V Zeleném knoflíku se nacházejí prvky Montessori. Ve třídě se také nacházejí montessori pomůcky, které jsou dětem k dispozici během celého dne. Pomůcky se vždy zaměřují na určité vlastnosti, například na poznávání tvarů, barev, čísel, velikostí a vůní. Tyto pomůcky pomáhají připravit děti na běžný život. Děti jsou vedeny k samostatnosti. V mateřské škole převládá individuální forma vzdělávání. Každé dítě si pracuje u stolečku, nebo na koberečku dle svého tempa a aktuální potřeby. Učitelé jsou zde pouze jako průvodci, kteří v případě potřeby dětem pomáhají vyřešit úkol, nebo vysvětlí postup u pomůcky.

5.2 Popis školní zahrady

K MŠ také patří menší zahrada, na které je umístěno plno herních prvků, vyvýšené záhony na pěstování rostlin, zeleniny a bylin. Dále se na zahradě nacházejí prvky určené pro polytechnickou výchovu a badatelsky orientované vyučování. Každá třída má na starosti svůj záhon, o který se musí pravidelně starat. Děti jsou zvyklé na zahradě pomáhat paním učitelkám při pěstování rostlin. Učitelky dodržují dostatečný pobyt dětí venku, ať už na školní zahradě, nebo procházkou po okolí. Blízko mateřské školky se nachází les a vodní přehrada Harcov, kam také vedou časté vycházky. MŠ KNofLík se účastní programu Skutečně zdravá škola, je to komplexní program zdravého školního stravování. V mateřské škole se snaží, aby děti věděly odkud jídlo pochází, a jak vzniká, aby si jej vážily. Součástí toho programu je tedy pěstování ovoce a zeleniny na školní zahradě, výlety na místní farmy, návštěvy farmářských trhů aj.

5.3 Charakteristika ŠVP

MŠ má celkem tři pracoviště: MŠ U Bílého Králíka v České Lípě, dále Univerzitní mateřskou školu ŠkaTULka a mateřskou školu KNofLík v Liberci. Všechna tato pracoviště využívají odbornost v Montessori pedagogice, hlavním bodem filosofie MŠ KNofLík je motto: „*Výchova začíná vztahem* – Daniel Wirtz“. Vzdělávací program klade důraz na individuální přístup k dítěti, partnerství rodiny a školy a kvalitní spolupráci všech zaměstnanců.

Každá třída pracuje podle svého TVP, který vychází ze společného ŠVP Bílého králíka pro předškolní vzdělávání. Školní vzdělávací program je inspirován podle knihy L. Carrola *Alenka v říši divů* ve které se objevuje bílý králík, podle kterého se školní vzdělávací program jmenuje.

Učitelé pracují podle prvků Montessori pedagogiky a snaží se vybírat další vhodné náměty z waldorfské pedagogiky, např. pravidelné slavnosti na kterých se často setkávají s rodiči jejich dětí. Snahou je vytvářet klidné, bezpečné a podnětné prostředí, ve kterém se budou cítit dobře děti, učitelé i rodiče.

5.4 Etické aspekty k realizaci bakalářské práce

Získání souhlasu od rodičů k focení jejich dětí

Rodiče jsou pravidelně a dostatečně informováni o všem, co se v MŠ děje, díky dennímu kontaktu s učitelkami, dále pomocí písemných informací na nástěnkách, aplikaci Twigsee apod. Učitelky informují rodiče o prospívání jejich dítěte i o pokrocích v rozvoji a učení, domlouvají se o společném postupu při jeho výchově i vzdělávání.

Pedagogové chrání soukromí rodiny. Jednají s vědomím, že pracují s důvěrnými informacemi, nezasahují do života a soukromí rodiny. Učitelky kladou velký důraz na důvěru a spolupráci. Z těchto důvodů jsem požádala paní ředitelku, zda by sdělila rodičům, že budu v jejich mateřské škole psát bakalářskou práci, kterou chci prokládat fotografiemi, na kterých se mohou objevit děti. Vzhledem k tomu, že někteří rodiče nesouhlasí s focením svých dětí ani v běžném režimu MŠ. Byla sjednána ústní dohoda o použití pouze těch fotografií, na kterých nebude konkrétním dětem vidět do obličeje.

Vzorový dokument pro získání souhlasů od rodičů je k nalezení v přílohách práce.

6 Soubor edukačních listů

6.1 Charakteristika edukačních listů

Edukačních listů je celkem osm a jsou navrženy pro děti od 3 do 6 let. Jedná se o činnosti určené pro dopolední činnost v MŠ. Jednotlivé činnosti jsou sestaveny tak, aby dětem umožňovaly experimentovat a objevovat různé druhy přírodního materiálu a technik. Snažila jsem klást důraz na sebevyjadřování dítěte a prožitek z jeho tvorby. Mezi edukačními listy můžete nalézt jeden edukační list, který je určen pro skupinovou práci dětí.

Všechny edukační listy jsou ověřené v praxi. Vzhledem k nemožnosti pracovat s celou třídou jsou téměř všechny edukační listy tvořené s menší skupinou dětí. Převážně jsou edukační listy ověřené s šesti až osmi dětmi. Výsledné práce dětí jsou fotograficky zdokumentovány.

6.2 Přehled edukačních listů

Následující tabulka nabízí přehled jednotlivých edukačních listů. Je strukturovaná podle názvu úkolu, použití přírodního materiálu, edukačního cíle a kompetencí. Veškeré edukační listy jsou ověřené v praxi.

Edukační list/ název úkolu	Použitý přírodní materiál	Edukační cíl	Výtvarný úkol
č. 1 Co skrývá listí	Listy stromů	Dítě dokáže rozeznat listy stromů.	Lepení listů a následné dokreslování.
č. 2 Hravé bláto	Hlína, voda	Vytvořit obraz pomocí bláta. Dítě se nebojí pracovat s přírodním materiálem.	Obtisk podrážky a následné dokreslení
č. 3 Hrajeme si	Keramická hlína, voda	Dítě dokáže vytvořit prostorový objekt dle zadání	Z měkké hlíny vymodelovat misku.
č. 4 Život v mraveništi	Kůra ze stromu, listy, větvičky, mech, lišejník, tráva, jehličí a hlína	Dítě dokáže pracovat ve skupině. Zkoumání života v mraveništi.	Kresba tuší a lepení přírodního materiálu.
č. 5 Kouzelný domeček	Přírodniny – kůra, klacíky, květiny, slunečnicová semínka, dýňová semínka	Dítě dokáže vybrat vhodný přírodní materiál. Dítě řeší kompozici.	Kresba domečku a lepení přírodního materiálu.
č. 6 Co vypráví příroda	Živá příroda – kmen, pařez, listy, ...	Seznámení s místem a prostředím. Dítě zkoumá strukturu různých povrchů.	Přenos reliéfu na papír.
č. 7 Věčný obraz	Klacek, hladký povrch – kamínky, písek	Dítě se naučí manipulovat s přírodním instrumentem. Dítě dokáže najít vhodnou plochu pro vytvoření výtvarného díla.	Kresba do přírodního podkladu.
č. 8 Veselá skořápka	Výfouklé vajíčko, krupice, vločky, mák, ...	Dítě se učí manipulovat s křehkým předmětem. Dítě dokáže zvolit vhodný materiál pro práci.	Kresba a lepení přírodního materiálu.

Tabulka 3: Přehled edukačních listů

6.2.1 Edukační list 1 – Co skrývá listí

Téma	Co skrývá listí	
Věková kategorie	3-6 let	
Časová dotace	45 minut	
Oblast RVP PV	Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika	
Konkrétní dílčí cíle	Vyjádřit pomocí tvorby své zážitky, pocity a myšlenky Dítě dokáže rozeznávat listy stromů	
Výtvarný úkol	Lepení listů a následné dokreslování	
Technika	Kombinovaná technika lepení listů a dokreslení černým fixem	
Výtvarný problém	Dítě volí adekvátní výtvarné techniky pro dosažení zamýšleného celku. Dítě přemýšlí nad kompozicí a rozvržením konečného výtvaru.	
Pomůcky a materiál	Učitelka: Připravit pracovní plochu, černý fix, čtvrtku A4	Dítě: lepidlo, listy ze stromů, nůžky
Motivace	Komunitní kruh , kde si s dětmi budeme povídat o podzimu, například: „Proč na podzim opadávat listí?“, „Proč se na podzim zbarvuje listí?“, Dětem dále ukážu obrázky listů (javor, dub, buk, lípa, ...).	
Postup	<ul style="list-style-type: none"> • S dětmi si nasbíráme listy stromů různých barev, velikostí a tvarů. • Ve školce je necháme jeden den proschnout. • Následující den si připravíme pracovní místo. • Dětem vyskládáme listy na stoleček, každé dítě si může vybrat velikost, tvar, barvu, ... • Když budou mít děti vybrané listy, začnou s nimi pracovat. Listy mohou stříhat, trhat, lepít, ...podle jejich fantazie. • Děti začnou listy dávat na papír a začnou z nich tvořit různé obrazce. • Když mají vše nalepené vezmou si děti černý fix a dokreslí své práce. • Na konec nám děti představí své práce a vyvěsíme si práce na nástěnku. 	
Způsob hodnocení dítěte	Slovní: Hodnocení celé třídy: „Bylo pro vás něco těžké? Co se vám na dnešní práci líbilo? A co se vám nelíbilo?“ Na závěr bychom si s dětmi obrázky pojmenovaly a popsali, podle toho, co na obrázku vidíme.	

Sebereflexe/ Závěr: Dětem jsme nechala volnost a myslím si, že z toho vznikly velice zajímavé obrázky. Na závěr bych zde chtěla zmínit, že jsem byla mile překvapená, co dokázaly děti vytvořit z listů a z celkové prezentace svých prací. Myslím si, že tato práce se může využít i při řízené činnosti a může se dětem zadat stejné téma na zpracování výtvarného úkolu.

Fotografie

Obrázek 1: Co skrývá listí – chlapec 3 roky

Obrázek 2: Co skrývá listí – chlapec 6 let

6.2.2 Edukační list 2 – Hravé bláto

Téma	Hravé bláto	
Věková kategorie	4-6 let	
Časová dotace	2 dny	
Oblast RVP PV	Dítě a jeho tělo, Dítě a svět	
Konkrétní dílčí cíle	Vytvořit obraz pomocí blátivých stop Dítě si uvědomí, co se stane, když se smíchá voda a hlína	
Výtvarný úkol	Kresba tuší a obtisk	
Technika	Blátivé obtisky a dokreslení tuší	
Výtvarný problém	Dítě by před kresbou mělo nechat podklad řádně zaschnout, hrozí protrhnutí podkladu či rozpití tuše.	
Pomůcky a materiál	Učitelka: První den: vodu, lavor, čtvrtky A3, Druhý den: tuš	Dítě: První den: lopatku a hlínu Druhý den: pracovní místo
Motivace	Rozcvička (protáhneme celé tělo) před kopáním hlíny a skákání na čtvrtky.	
Postup	<ul style="list-style-type: none"> • První den: Dětem dáme větší plastovou nádobu (lavůrek), do kterého mohou dát hlínu, kterou „vykopají“ na zahrádce. • Když mají lavůrek naplněný, paní učitelka donese trochu vody a nalije jí do lavůrku. • Děti začnou míchat vodu s hlínou a vznikne jim z toho bláto • Mezitím, co děti míchají bláto, paní učitelka rozprostře na zem čtvrtky A3. • Když mají děti bláto pořádně rozmíchané, namočí si do lavůrku podrážku, když mají podrážku „špinavou“ skočí na čtvrtku A3 a tím tak zanechají blátivou stopu. • Děti se postupně střídají a mohou skákat různými směry. • Když to mají děti hotové, sebereme papíry a necháme je usušit do druhého dne. • Druhý den: Když jsou papíry suché, dáme dětem černou tuš a necháme je na papír nakreslit cokoli v blátivých stopách. • Až to budou mít děti hotové necháme práce opět zaschnout. 	
Způsob hodnocení dítěte	Slovní: S dětmi si povíme, co ho nejvíce na práci s blátem bavilo. Následně každé dítě ukáže svojí práci a řekne co do blátivého podkladu nakreslit. Ostatní děti mohou doplnit, co v blátivém podkladu vidí oni.	

Sebereflexe/Závěr

Děti činnost velmi bavila, ze začátku nemohly uvěřit tomu, že si mohou udělat blátivou kaluž, do které mohou skákat. Myslím si, že výtvarná činnost se vydařila, vznikly opravdu zajímavé blátivé obrazy. Děti mě velmi překvapily svojí fantazií.

Fotografie

Obrázek 3: Hravé bláto – děti skáčou po papíře

Obrázek 4: Hravé bláto – blátivý podklad

Obrázek 5: Hravé bláto – chlapec kreslí tuší do blátivého podkladu

6.2.3 Edukační list 3 – Hrajeme si s hlinou

Téma	Hrajeme si s hlinou	
Věková kategorie	3-6 let	
Časová dotace	45 minut	
Oblast RVP PV	Dítě a jeho tělo, Dítě a svět	
Konkrétní dílčí cíle	Rozvíjet u dětí prostorovou orientaci Vytvořit konkrétní předmět dle zadání	
Výtvarný úkol	Z měkké hlíny vymodelovat misku	
Technika	Plastická tvorba	
Výtvarný problém	Dítě musí přemýšlet, jak s materiálem pracovat – aby mu drželo vše pohromadě, mělo to správný tvar a nevznikly trhliny.	
Pomůcky a materiál	Učitelka: keramická hlína, šlikr, misky, štětce, špejle	Dítě: pracovní místo, zástěru
Motivace	Slovní: Komunitní kruh – povídání o Velikonocích (zvyky, tradice, svátky, ...) a přečtení velikonoční pohádky „ <i>O Zajíčkovi Kuliferdovi</i> “	
Postup	<ul style="list-style-type: none"> • Každé dítě dostane kousek hlíny, kterou musí pořádně rozpracovat rukama, abychom hlinu zbavili vzduchu. • Následně hlinu zpracuje do kuličky. • Když má kuličku hotovou začne palcem vytlačovat důlek. • Z důlku nám vznikne malá mistička, kterou si dítě namaže šlikrem, zahladí nerovnosti. • Následně si dítě vezme kousíček hlíny, z kterého vyválí dlouhý váleček – „<i>hada</i>“ a nalepí ho na mističku • Tímto způsobem dítě pokračuje dál, dokud nemá dostatečně vysokou misku • Když má dítě misku hotovou vezme si další kousek hlíny, z kterého udělá placku, na kterou nakreslí oči, fousky a pusinku – nos dolepí malým kousíčkem hlíny • Následně placku nalepí na mističku, dále si dítě vezme další kousek, ze kterého vytvaruje králičí uši, které nelepí na zadní stranu hlavičky • Nakonec si dítě vezme poslední kousek hlíny, ze kterého udělá malý ocásek a čtyři nožičky, a to pak přilepí na venkovní strany mističky • Dále si dítě vezme špejli a dokreslí zajíčkovi kožíšek 	
Způsob hodnocení dítěte	Slovní: Zeptáme se dětí, Co pro ně bylo nové, zda někdy pracovaly s hlinou, co se jim na práci s keramickou hlinou líbilo a co pro ně bylo náročné.	

Sebereflexe/závěr

Některé děti se s touto technikou již setkaly a hned věděly, co mají dělat. Pro menší děti byla tato technika novinkou. Děti nejvíce zaujalo, že když smícháme vodu a trochu hlíny vznikne nám mazlavá kaše, které říkáme *šlikr* a tím můžeme spojovat kousky hlíny k sobě.

Děti nejvíce bavilo tvarování mističky a kreslení detailů.

Fotografie

Obrázek 6: Hrajeme si s hlinou – lepení zaječích nožiček

Obrázek 7: Hrajeme si s hlinou – tvarování

6.2.4 Edukační list 4 – Život v mraveništi

Téma	Život v mraveništi	
Věková kategorie	3–6 let	
Časová dotace	2 dny	
Oblast RVP PV	Dítě a společnost, Dítě a svět	
Konkrétní dílčí cíle	Podpořit u dětí spolupráci Zkoumání mraveniště a života v něm	
Výtvarný úkol	Kresba tuší a lepení přírodního materiálu	
Technika	Lepení přírodnin (kůra, listy, mech, klacky, ...)	
Výtvarný problém	Dítě řeší vhodnou kompozici a množství lepidla, aby mu daný předmět držel na papíře.	
Pomůcky a materiál	Učitelka: První den: papírovou tašku Druhý den: tuš, čtvrtku A2, štětce, lepidlo Herkules, předlohu	Dítě: První den: sběr přírodního materiálu Druhý den: přírodní materiál (jehličí, mech, šišky, listy, tráva, hlínu, ...), pracovní plochu a ubrus
Motivace	Slovní povídání o životě mravenců, práce s obrázky a dobrodružná procházka do lesa, kde budeme zkoumat s pomocí lupy život mravenců.	
Postup	<ul style="list-style-type: none"> • Na papír velikost A2 si dítě tuší nakreslí obrys mraveniště. • Poté děti nakreslí kolem mraveniště mravence. • Když to mají hotové, začnou děti pomalu nanášet lepidlo Herkules na mraveniště. • Ostatní děti začnou do mraveniště vkládat přírodniny, podle své fantazie. • Když to mají děti hotové, necháme obraz zaschnout a následně ho vystavíme na nástěnce. 	
Způsob hodnocení dítěte	Hodnocení celé třídy, zeptáme se dětí: „ <i>Co si myslí, že by jim na jejich práci řekli mravenci z kouzelného lesa?</i> “. Mraveniště si vystavíme na nástěnce, aby naši práci mohli vidět i rodiče.	

Sebereflexe/závěr

Dětem jsem při tvorbě mraveniště nechala volnost a byla jsem příjemně překvapená, jak moc byly kreativní a co všechno je napadlo. Moc se mi líbilo, že děti mezi sebou spolupracovaly bez zbytečných hádek a na všem se snažily domluvit. Také byly nadšený z výletu do lesa a pozorování mravenců. Doporučuji tuto práci tvořit spíše na zemi, kvůli většímu prostoru.

Fotografie

Obrázek 8: Život v mraveništi – kresba tuší

Obrázek 9: Život v mraveništi – hledání přírodního materiálu a mraveniště

Obrázek 10: Život v mraveništi – tvorba mraveniště

6.2.5 Edukační list 5 – Kouzelný domeček

Téma	Kouzelný domeček	
Věková kategorie	4-6 let	
Časová dotace	45 minut	
Oblast RVP PV	Dítě a ten druhý, Dítě a svět	
Konkrétní dílčí cíle	Dítě dokáže vybrat vhodný přírodní materiál Dítě řeší kompozici	
Výtvarný úkol	Lepení přírodnin do vymezeného prostoru.	
Technika	Kresba a lepení přírodniny (listy, mák, dřívka, květy, semínka, ...)	
Výtvarný problém	Dítě přemýšlí nad kompozicí dále nad vhodným materiálem a množstvím lepidla, aby se mu přírodnina neodlepila.	
Pomůcky a materiál	Učitelka: prostor pro práci, přírodniny, nádobky, lepidlo, karton A5	Dítě: fix, štětec, ubrus na stolek, kelímeček na lepidlo
Motivace	Práce s obrázky – dětem ukážeme volně dostupné obrázky reálných domů a obrázky domů z pohádek (např. Perníková chaloupka, Tři prasátka atd.). S dětmi budeme zkoumat rozdíly mezi reálnými a pohádkovými domečky.	
Postup	<ul style="list-style-type: none"> • Dítě si nakreslí na karton domeček, podle svých představ. • Může mu udělat různé detaily, které by na svém domečku uvítal. • Když má domeček nakreslený, vezme si štětec a namočí ho do lepidla a potře jím část domku. • Následně si vybere přírodninu a nalepí jí. • Takto pokračuje, dokud se svou prací není spokojený. • Domečky necháme zaschnout. • Po zaschnutí si domečky s dětmi ukážeme a pověsíme na nástěnku, aby je mohli vidět i rodiče. 	
Způsob hodnocení dítěte	Slovní: Pro hodnocení zde zvolím slovní způsob, kde se děti zeptám „ <i>Co si myslíš, že si by si o tvém domečku myslel skřítek Jeřábinka?</i> “ - děti odpovídají celou větou. Následně si práce vystavíme, aby je mohli vidět i rodiče.	

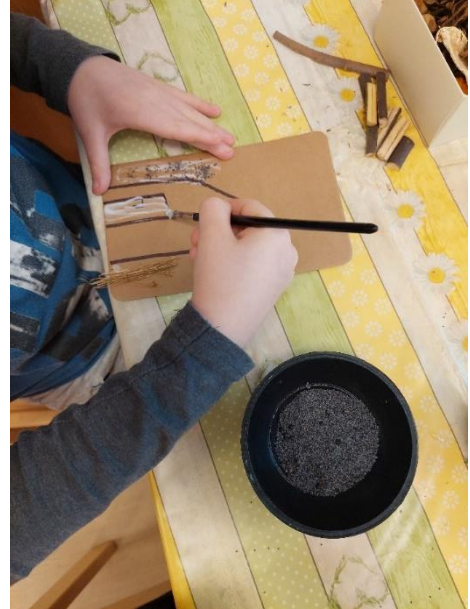
Sebereflexe/závěr

U této výtvarné činnosti jsem si všimla, že některé děti nedokáží pracovat samostatně. Neustále se mě ptaly, který přírodní materiál mohou použít, jaký mají dát tvar střech atd. Překvapivě si s tímto výtvarným úkolem poradily mladší děti.

Fotografie

Obrázek 11: Kouzelný domeček – lepení přírodniny

Obrázek 12: Kouzelný domeček – nanášení lepidla

Obrázek 13: Kouzelný domeček – dokončení domečku

6.2.6 Edukační list 6 – Co vypráví příroda

Téma	Co vypráví příroda	
Věková kategorie	3-6 let	
Časová dotace	40 minut	
Oblast RVP PV	Dítě a jeho psychika, Dítě a svět	
Konkrétní dílčí cíle	Poznávání a rozeznávání struktury přírodnin	
Výtvarný úkol	Přenesení struktury přírodniny na papír pomocí voskové pastelky.	
Technika	Frotáž	
Výtvarný problém	Experimentální přenášení reliéfní struktury na papír.	
Pomůcky a materiál	Učitelka: papír A4, voskovky	Dítě: přírodniny
Motivace	Zkoumání struktury různých povrchů. Dětem na elipse řekneme, ať si zavřou oči a budeme po kruhu posílat různé materiály s různou strukturou. Například: sklo, brusný papír, kůru, žulový kámen, peří atd.	
Postup	<ul style="list-style-type: none"> • Paní učitelka rozdává dětem papír a voskovky. • Dítě si vybere strom, pařez, list, ... • Na vybranou pasáž přiloží papír a celý ho jemným tlakem plochu voskovky přemaluje. • Děti mohou využít i více barev. • Na papíře nám vznikne frotáž. • Děti si své výtvary mohou ukázat, hledají, co v obrázku vidí, co jim to připomíná, ... 	
Způsob hodnocení dítěte	S dětmi si práce navzájem ukážeme a každé dítě řekne, co jim kresba připomíná. Hledá v tom příběh, obrázek atd.	

Sebereflexe/závěr

Díky tomu, že mají starší děti větší sílu a vyvíjejí větší tlak na voskovku, práce se jim podařila. Menší děti tolik netlačily a z toho důvodu se jim tvorba tolik nezdařila. Musím však přiznat, že starším dětem vznikly moc hezké práce a opět mě překvapila dětská fantazie.

Fotografie

Obrázek 14: Co vypráví příroda – frotáž pařezu

Obrázek 15: Co vypráví příroda – frotáž kůry

6.2.7 Edukační list 7 – Věčný obraz

Téma	Věčný obraz	
Věková kategorie	3-6 let	
Časová dotace	30-40 minut	
Oblast RVP PV	Dítě a ten druhý, Dítě a jeho psychika	
Konkrétní dílčí cíle	Manipulovat s přírodním instrumentem	
Výtvarný úkol	Kresba na přírodní podklad	
Technika	Kresba přírodním instrumentem	
Výtvarný problém	Dítě se musí přírodnímu podkladu přizpůsobit a najít vhodný instrument.	
Pomůcky a materiál	Učitelka: Najít vhodné místo	Dítě: Plocha, klacek, šiška, kůra, ...
Motivace	<p>Slovní – Motivací je samotný přírodní instrument. S dětmi si na elipse ukážeme různé přírodní instrumenty, např.: klacek, šišku, kámen atd. Následně si o nich budeme povídat: Co všechno tady máme za pomůcky? Co s nimi můžeme dělat? S čím si myslí, že se jim bude nejlépe kreslit? Na který podklad se jim bude nejlépe kreslit?</p>	
Postup	<ul style="list-style-type: none"> • Každé dítě si našlo svůj výtvarný nástroj (klacek, šiška, kůra). • Připravily si malířskou plochu (odstranění listů, jehličí atd.). • A následně začaly výtvarným nástrojem malovat do hlíny, písku, kamínků. 	
Způsob hodnocení dítěte	Práce si s dětmi představíme, každé dítě představí svojí práci.	

Sebereflexe/závěr: Nejprve jsem si myslela, že tvorbu uskutečníme pouze v lese, kde děti budou malovat klackem do hlíny. Ale ne všem se práce podařila, protože na některých místech byla hlína tvrdá anebo zase naopak málo do hlíny tlačili. Z toho důvodu jsme s dětmi zkusili malovat i do písku a kamínků. Tam se práce zadařila a myslím si, že práce děti opravdu bavila. Chlapce to motivovalo ke hře s auty, kde si klackem nakreslili silnici a dávali si závody.

Fotografie

Obrázek 16: Věčný obraz – kresba kraslice

Obrázek 17: Věčný obraz – kresba slunce

6.2.8 Edukační list 8 – Veselá skořápka

Téma	Veselá skořápka	
Věková kategorie	40-50 minut	
Časová dotace	5-6 let	
Oblast RVP PV	Dítě a společnost, Dítě a jeho psychika	
Konkrétní dílčí cíle	Manipulace s křehkým předmětem Zvládnutí techniky Výzdoba třídy	
Výtvarný úkol	Malování vajíček	
Technika	Kresba štětcem, lepení-máku, ovesných vloček, semínek, ...	
Výtvarný problém	Dítě se soustředí na manipulaci s křehkým předmětem.	
Pomůcky a materiál	Učitelka: pracovní pluch, lepidlo, přírodniny	Dítě: štětce, vyfouknuté vajíčko, mističky
Motivace	Slovní – povídání o velikonočních tradicích, práce s volně dostupnými obrázky. Děti se můžeme zeptat, zda doma také dodržují velikonoční tradice.	
Postup	<ul style="list-style-type: none"> • Dítě si na vyfouknuté vajíčko lepidlem nakreslí různé obrazce. • Následně si vyberou přírodninu a posypají tím vajíčko. • Přírodnina se nalepí na lepidlo. • Vajíčko necháme zaschnout a následně si práce můžeme vystavit (například do ošatky). 	
Způsob hodnocení dítěte	Zeptáme se dětí: Co je na práci bavilo? Co pro ně bylo nové? A veselými skořápkami si můžeme vyzdobit třídu.	

Sebereflexe/závěr

Výtvarná činnost byla téměř pro všechny děti novou zkušeností. Musím však říct, že si děti z prací velmi dobře poradily a vznikly nám tak zajímavé veselé skořápky. Líbilo se mi, že děti pracovaly opatrně a dávaly velký pozor, aby jim skořápka nepopraskala.

Ze začátku jsem měla strach, že Herkules nebude vhodné pojidlo, ale na konec přírodní materiál na skořápce dobře držel. Příště bych ráda vyzkoušela vytvořit si vlastní lepidlo například ze smůly.

Fotografie

Obrázek 18: Veselá skořápka – kuskus

Obrázek 19: Veselá skořápka – zdobení přírodním materiálem

6.3 Reflexe a ověření v praxi

V této kapitole bych ráda shrnula veškerou přípravu a realizaci praktické části bakalářské práce. Edukační listy jsem vymýšlela obecně pro všechny děti ve věku 3 až 6 let, které dochází do běžných mateřských škol. Výtvarné činnosti jsem realizovala s dětmi, o kterých jsem předem neměla podrobnější informace a v minulosti jsem s nimi nepracovala. Z tohoto důvodu jsem napsala za každý edukační list sebereflexi, kterou jsem doplnila poznámkami, čemu se do budoucna vyvarovat, případně čím činnosti doplnit.

Dále v této kapitole naleznete zpětnou vazbu od dětí, se kterými byly dané činnosti realizovány, reflexi od paní učitelky Mgr. Anety Lejskové, která byla přítomná u všech prováděných výtvarných činností. V poslední podkapitole se nachází celkové shrnutí všech osmi edukačních listů.

6.3.1 Reflexe od dětí

Výtvarné aktivity byly s dětmi ústně hodnoceny po dokončení jednotlivých úkolů. Reflexe s dětmi probíhala individuálně po každé aktivitě. Pozornost byla zaměřována na hledání odpovědí v oblastech tvorby, prožitků z práce, postupů a použití přírodních instrumentů. Pro komunikaci s dětmi využíváme zejména otevřené otázky. Jak již zmiňuje Chráska (2016, s. 160) otevřené otázky podporují aktivní vytvoření odpovědi naopak od otázek uzavřených, na které je odpověď pouze ano, ne. Pokud tedy chceme vést děti k sebereflexi je důležité jim klást takové otázky, které vedou k zamyšlení nad nedávno prováděnou činností. Je důležité otázky formulovat záměrně a konkrétně. Proto je vhodné se vyhýbat otázkám typu „Líbila se ti tvá práce?“ a zaměřit se spíše na konkrétní výtvarnou činnost např. „Jak si docílil toho, že se na papíře objevil obrys kůry?“

Po realizaci všech osmi výtvarných zadání dostaly děti hodnotící list, který jsem vytvořila v programu Canva. Vzor hodnotícího listu je vložen do přílohy, kde se nacházejí obrázky charakterizující výtvarné činnosti dětí a hvězdy, jejichž počtem ohodnotily děti danou činnost. Kromě písemného hodnocení, jsem získala i slovní zpětnou vazbu. Výsledky jednotlivých pracovních listů jsem zaznamenala do následující tabulky.

Název edukačního listu	Výsledky hodnocení	Zdůvodnění
Edukační list č. 1. Co skrývá listí	3 hvězdy od 6 dětí 2 hvězdy od 1 dítěte 1 hvězda od 1 dítěte	Děti hlavně bavilo, když mohly listy různě trhat, stříhat a lepit na papír, jak chtějí.
Edukační list č. 2. Hravé bláto	3 hvězdy od 8 dětí 2 hvězdy od 0 dětí 1 hvězda o 0 dětí	Děti měly radost, že si mohou vytvořit vlastní bláto a také s ním pracovat. Většinou mají zakázané vytvářet na zahradě blátivé kaluže, natož do nich ještě skákat.
Edukační list č. 3. Hrajeme si s hlinou	3 hvězdy od 6 dětí 2 hvězdy od 1 dítěte 1 hvězda od 1 dítěte	Keramika děti v MŠ velmi baví hlavně chlapce už z toho důvodu, že je hlína po namočení velmi mazlavá a připomíná jim bláto. Zjistila jsem od dětí, že dost dětí dochází na keramiku ve svém volném čase.
Edukační list č. 4. Život v mraveništi	3 hvězdy od 7 dětí 2 hvězdy od 1 dítěte 1 hvězda od 0 dětí	Tento úkol děti bavil od samého počátku, sběr přírodního materiálu jsem spojila s dobrodružnou výpravou za pozorování života v mraveništi. Samotná práce děti velmi bavila, při práci byly velmi nápadité a spolupráce u nich probíhala na jedničku.
Edukační list č. 5. Kouzelný domeček	3 hvězdy od 4 dětí 2 hvězdy od 3 dětí 1 hvězda od 1 dítěte	Děti bavilo vymýšlet domeček pro skřítku. Hlavně holčičky si se zdobením vyhrály a daly si opravdu záležet, některé domečky měly i vlastní zahrádku.
Edukační list č. 6. Co vypráví příroda	3 hvězdy od 4 dětí 2 hvězdy od 1 dítěte 1 hvězda od 3 dětí	Děti tento úkol zajal, už z toho důvodu, že ne vždy si berou na vycházku pracovní pomůcky a že se spojila hra s tvořivostí. Některé děti na voskovku vyvíjely malý tlak, a proto se

		jim frotáž nezdařila a byly z toho zklamání.
Edukační list č. 7. Věčný obraz	3 hvězdy od 2 dětí 2 hvězdy od 3 dětí 1 hvězda od 3 dětí	Některé děti si našly nevhodný instrument, kterým nešlo do přírodního podkladu malovat, proto činnost děti moc nezaujala.
Edukační list č. 8. Veselá skořápka	3 hvězdy od 4 dětí 2 hvězdy od 3 dětí 1 hvězda od 1 dítěte	Děti práce sice bavila, ale vyžadovala příliš velké úsilí a soustředěnosti. Také se bály, že jim skořápka může prasknout.

Tabulka 4: Hodnocení od dětí

6.3.2 Reflexe od paní učitelky

Zde přikládám hodnotící reflexi od paní učitelky Mgr. Anety Lejskové, která působí v mateřské škole KNofLík, kde jsem vykonávala praktickou část bakalářské práce.

Reflexe studentky Veroniky Tošnarové:

V úvodu bych ráda vyzdvihla, že studentka pracovala velmi pečlivě a svědomitě se připravila na každou vyučovací jednotku. Její organizační schopnosti vzrůstaly každou další činností. Dokázala objektivně zhodnotit svoji práci a získané poznatky následně uplatnit.

Veronika se vždy snažila propojit konkrétní činnosti do všech oblastí. Jako motivaci vhodně zařazovala pohybové činnosti, rytmickou a jazykovou složku, enviromentální výchovu a další. Velmi dobře se dokázala přizpůsobovat věkovým a individuálním zvláštnostem dětí a dle toho volila stupeň náročnosti.

Výběrem aktivit kladla důraz na osobní prožitek dětí, změnou podmínek prohloubila jejich zkušenost, viz kresba do hlíny, písku, kamínků; nebo zdobení velikonočních kraslic různými technikami.

Oceňuji různorodost užitých technik a odvalu, s kterou se pouštěla do aktivit s nejasným výsledkem. Nebála se experimentovat, neupínala se na výsledek – jejím záměrem nebyl dokonalý výrobek, ale radost z tvoření. Všechny aktivity absolutně podporovaly kreativitu dětí. Vyvarovala se využívání šablon, názorných ukázek apod.

Veronika je povahou klidný člověk a její klid byl znatelný i během práce s dětmi. Za krátkou chvíli dokázala navodit harmonickou atmosféru, děti si svojí osobností získala velmi rychle. Její komunikace směrem k dětem je adekvátní, vyhýbá se infantilním výrazům, pokyny srozumitelně a trpělivě vysvětluje. Obratně dokáže řešit konflikty mezi dětmi. Prostor pro zlepšení vidím v určité benevolentnosti a přílišné vstřícnosti, které děti rády využívají. Nicméně i v této oblasti se v průběhu praxe Veronika výrazně zlepšila a dokázala stanovit hranice.

Doporučila bych více se zaměřit na metody reflexe dětí, volit mezi výtvarným vyjádřením, slovním vyjádřením, gesty atd.

Komplexně hodnotím práci Veroniky velmi pozitivně. Její progres je znatelný a věřím, že s přibývajícimi zkušenostmi a získáním větší sebedůvěry využije svůj potenciál mnohem více.

6.3.3 Shrnutí

Uskuteční praktické část bakalářské práce bych hodnotila velmi kladně. S dětmi se mi pracovalo dobře, byly moc šikovné a tvůrčí. Paní učitelka byla velmi ochotná a nápomocná při realizaci edukačních listů.

Všechny výtvarné činnosti, které jsem realizovala v praktické části probíhaly v heterogenní třídě s dětmi od 3 do 6 let. Snažila jsem se vymyslet takové úkoly, které pro děti budou zcela nové a zajímavé.

S celkovou realizací edukačních listů v mateřské škole KNofLík jsem byla spojená. Myslím si však, že bych v budoucnu některé věci pozměnila, např. u edukačního listu č. 1. – Co skrývá listí, bych pak zvolila kresbu tuší nežli černým fixem, dále bych se u dalších edukačních listů snažila nahradit lepidlo vlastním pojivem, například ze smůly jehličnatých stromů. Před prací jsem se děti snažila dostatečně namotivovat a myslím si že se mi to i dařilo, ale přiznávám, že některou motivaci bych příště zvolila jinak. Například slovní motivace bych se snažila ozvláštnit tím, že samotná motivace by probíhala venku v přírodě. Také bych do motivace zahrnula více pokusů s přírodními materiály, které mohou pozorovat.

Z mého pohledu za nejzdařilejší výtvarnou práci považuji edukační listy č. 2 a 4. Usuzuji to z dětské kreativity a spolupráce, při které panovala příjemná atmosféra. Děti si o činnosti rády povídaly i zpětně.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala tématu využití přírodního materiálu ve výtvarných činnostech v mateřské škole. Cílem bylo vytvořit soubor edukačních listů a ověřit je v praxi.

V teoretické části jsem zaměřila na Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, představila jsem klíčové kompetence a vzdělávací obsah v předškolním vzdělávání. Dále jsem charakterizovala výtvarný vývoj dítěte předškolního věku, věnovala jsem se významu výtvarné výchovy v předškolním věku, vhodným výtvarným technikám pro MŠ a organizaci výtvarné činnosti. V následující kapitole jsem popsala důležitost enviromentální výchovy v MŠ. V poslední kapitole jsem se věnovala přírodnímu materiálu ve výtvarných činnostech a přírodnímu desateru, které jsem sama vytvořila.

V úvodu praktické části jsem představila mateřskou školu Knoflík, kde jsem uskutečnila praktickou část bakalářské práce. Stručně jsem popsala zázemí MŠ, školní zahradu a ŠVP, podle kterého se daná mateřská škola řídí. Následující kapitola je věnována přehledu edukačních listů a samotou realizaci edukačních listů naleznete v další kapitole. Edukační listy obsahují časový plán, věkovou kategorii, techniku, seznam pomůcek, postup a fotografie z průběhu realizace. V poslední kapitole praktické části jsem se pokusila edukační listy zhodnotit z osobního pohledu a také jsem tuto část doplnila hodnocením a reflexí od paní učitelky z MŠ KNofLík. Na základě uvedeného shrnutí se domnívám, že se mi podařilo dosáhnout vytyčených cílů, které byly stanoveny pro tuto bakalářskou práci.

Praxe v mateřské škole KNofLík byla pro mou bakalářskou práci velkým přínosem. Především mi hlavně posloužila jako zdroj inspirace a získané zkušenosti mi byly při psaní velkým pomocníkem. Byla bych ráda, kdyby výše představené edukační listy našly reálné využití v jiných mateřských školách.

Seznam Literatury

- BROŽOVÁ, V., PEŘINOVÁ, M., 1993. *Kreslíme, malujeme, modelujeme, ...* Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-018-4.
- GRIMMICOVÁ, I., A., 2021. *Tvoření z přírodnin*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-3040-5.
- HAZUKOVÁ, H., 2011. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Vyd.1. Praha: Raabe. ISBN 978-80-87553-30-5.
- CHRÁSKA, M., 2016. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-262-0872-3.
- JANČAŘÍKOVÁ, K., 2010. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-86307-95-4.
- JANČAŘÍKOVÁ, K., 2015. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. Vyd. 2. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, Karolinum. ISBN 978-80-7603-051-0.
- JIRÁSEK, I., 2019. *Zážitková pedagogika: teorie holistické výchovy (v přírodě a volném čase)*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1485-4.
- KIRCHNEROVÁ, V., RUBEŠOVÁ, R., 2013. *Výchova prožitkem: Tvořivé hry a činnosti pro mateřské školy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0505-0.
- KOHLOVÁ, M., 2006. *Výtvarné hrátky pro děti: náměty pro tvořivost dětí od 4 do 8 let*. 1. vydání, Praha: Portál, ISBN 80-7367-163-8.
- KOŤÁTKOVÁ, S., 2014. *Dítě a mateřská škola: Co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. Vyd. 2. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-9340-5.
- KOTOVÁ, M., 2021. *Knížka pro začínající učitelky mateřských škol*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1721-3.
- KŘÍŽOVÁ, Ž., 2017. *Výtvarné náměty a techniky v předškolním vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-343-8.
- LEBLOVÁ, E., 2012. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.

- PRŮCHA, J., 2015. *Přehled pedagogiky-Úvod do studia oboru*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0872-3.
- ROESELVÁ, V., 1996. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH. ISBN 80-902267-1-X.
- ROESELVÁ, V., 1997. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH. ISBN 80-902267-2-8.
- ŘÍČAN, P., 1989. *Cesta životem*. Vyd. 1. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-078-0.
- SCHWAKEOVÁ, S., 2014. *Výtvarné dílny pro děti*. Praha: Slovart. ISBN 978-80-7391-883-5.
- THOROVÁ, K., 2015. *Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80262-0714-6.
- UŽDIL, J., 2002. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta – Výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-599-7.
- UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E., 1983. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Vyd. 1. Praha: SPN. ISBN 15-05-11/1.
- VÁGNEROVÁ, M., 2021. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., doplněné a přepracované. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VOŠAHLÍKOVÁ, T., 2012. *Školka blízka přírodě. Příručka předškolního vzdělávání pro udržitelný rozvoj*. Praha: Asociace lesních mateřských škol. ISBN 978-80-260-4141-2.

Internetové zdroje

MŠMT., 2021. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online] Praha: Výzkumný ústav pedagogický, [cit. 2023-03-25] Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/opatreni-ministra-zmena-rvppv-2021> [online]. [cit. 2023-03-25].

Internetové stránky MŠ: <https://msknoflik.cz/> [online]. [cit. 2023-03-25].

Internetové stránky Metodiky předškolního vzdělávání zaměřená na didaktické aspekty práce s dětmi: <https://pages.pedf.cuni.cz/sc1/files/2020/02/Methodika-PV.pdf> [online]. [cit. 2023-03-25].

Seznam příloh

Příloha 1: Co skrývá listí.....	76
Příloha 2: Hravé bláto.....	77
Příloha 3: Hrajeme si s hlinou.....	78
Příloha 4: Život v mraveništi.....	79
Příloha 5: Kouzelný domeček.....	80
Příloha 6: Co vypráví příroda.....	81
Příloha 7: Věčný obraz.....	82
Příloha 8: Veselá skořápka.....	83
Příloha 9: Udělení souhlasu zákonných zástupců.....	84
Příloha 10: Vzorový hodnotící list.....	85
Příloha 11: Vyplňování hodnotících listů.....	86
Příloha 12: Vyplněné hodnotící listy od dětí.....	87

Příloha 1: Co skrývá listí

Soubor dětských prací.

Želva plující v moři – chlapec 5 let, formát A4.

Příloha 2: Hravé bláto

Medvídek – chlapec 4 roky, formát A3.

Sněhulák – dívka 5 let, formát A3.

Příloha 3: Hrajeme si s hlinou

Zaječí miska – chlapec 6 let.

Nevypálené keramické misky.

Příloha 4: Život v mraveništi

Výsledná skupinová práce – děti od 3 do 6 let.

Příloha 5: Kouzelný domeček

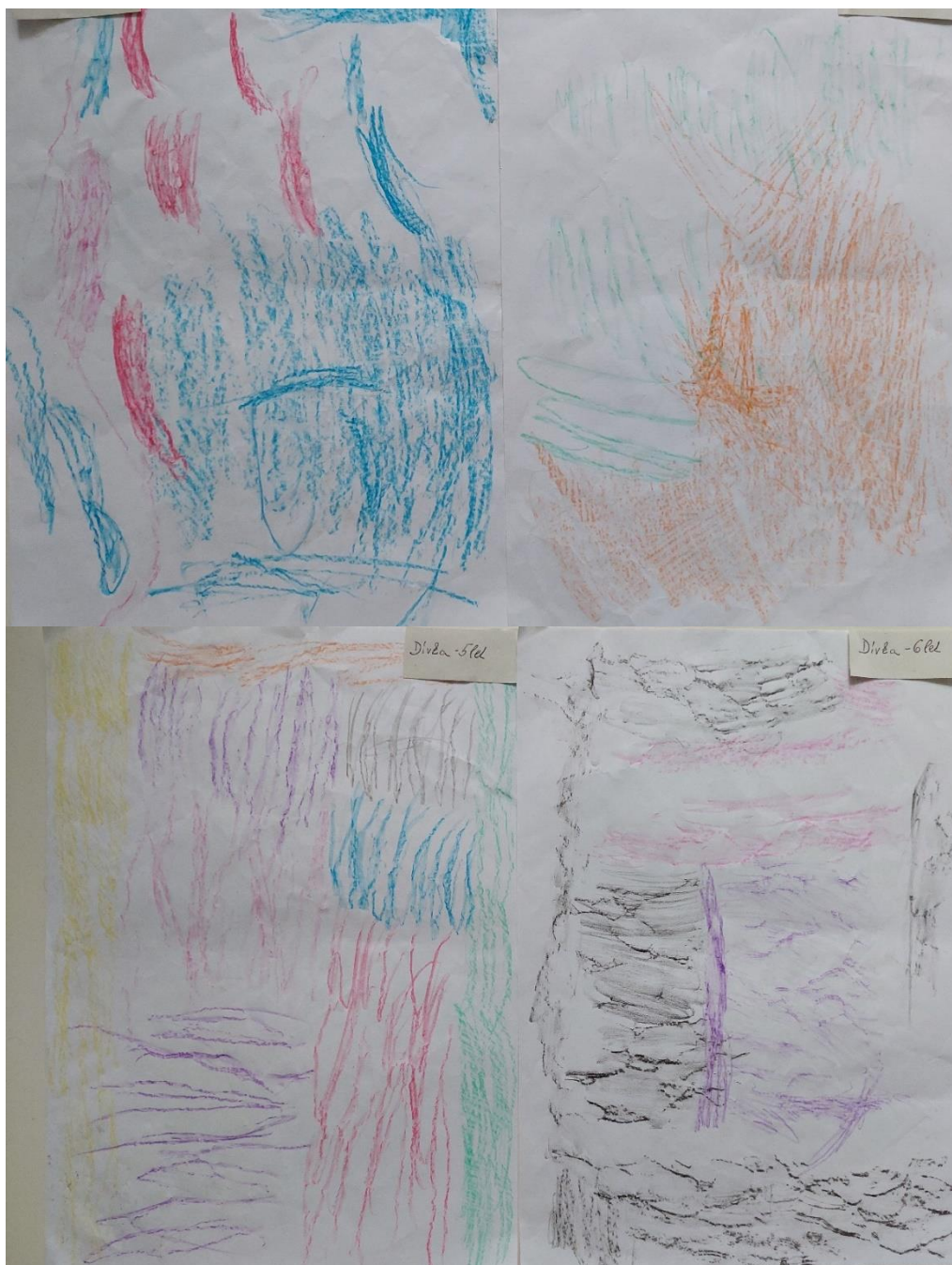

Kouzelný domeček – dívka 5 let, formát A5.

Dřevěný domeček – dívka 6 let, formát A5.

Příloha 6: Co vypráví příroda

Konečné dětské dílo – děti od 3 do 6 let, formát A4.

Příloha 7: Věčný obraz

Srdce – chlapec 6 let.

Kraslice – dívka 6 let.

Motýl – dívka 6 let.

Příloha 8: Veselá skořápka

Kuskusová skořápka – dívka 6 let.

Puntíkatá skořápka – chlapec 3 roky.

Příloha 9: Udělení souhlasu zákonných zástupců

Mateřská škola U Bílého králíka s.r.o.

Žizníkov 38, 470 01 Česká Lípa

IČ: 287 25 611, tel. 602 855 474

**UDĚLENÍ SOUHLASU zákonných zástupců S POŘÍZENÍM A UŽITÍM FOTOGRAFIÍ
dítěte**

Já,

.....

trvale bytem

v souladu s ust. § 84 a násl. zák. č. 89/2012 Sb., Občanského zákoníku uděluji souhlas s pořizováním a používáním fotografií mého dítěte:

Jméno a příjmení.....

Nar:.....

Souhlasím s tím, aby byly fotografie zveřejněny či poskytnuty pro propagační účely organizace/společnosti MŠ U Bílého králíka, s.r.o., Žizníkov 38, Česká Lípa, odloučené pracoviště Univerzitní MŠ ŠkatULka v Liberci. Zveřejnění fotografií se týká webových stránek, výroční zprávy, letáku školy k zápisu a dalších propagačních materiálů či tiskových zpráv.

V

Podpis zákonného zástupce

Příloha 10: Vzorový hodnotící list

Příloha 11: Vyplňování hodnotících listů

Příloha 12: Vyplněné hodnotící listy od dětí

